

praktikon bv
onderzoek en ontwikkeling

STOP4-7 Nederland

Resultaten 2009-2010

Inge Bastiaanssen
Luuk Geijsen
Jan Willem Veerman

STOP4-7 Nederland

Resultaten 2009-2010

Praktikon BV
Postbus 9104
6500 HE Nijmegen
www.praktikon.nl
praktikon@acsw.ru.nl

tel. 024-3611150
fax. 024-3611152

© 2011 Praktikon

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktikon.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

<i>Samenvatting</i>	9
Hoofdstuk 1 Inleiding	11
1.1 STOP4-7	11
1.2 Achtergrond	12
1.3 Onderzoek	12
1.4 Onderzoek schooljaar 2009-2010	13
1.5 Opbouw rapport	15
Hoofdstuk 2 Resultaten	17
2.1 Respons	17
2.2 Probleemgedrag	21
2.3 Opvoedingsbelasting	21
2.4 Ouderlijk gedrag	22
2.5 Tevredenheid	23
2.6 Behandelintegriteit	23
Hoofdstuk 3 Conclusies en aanbevelingen	27
3.1 Samenvatting van de resultaten	27
3.2 Beperkingen en verklaringen	28
3.3 Aanbevelingen voor onderzoek en praktijk	29
3.4 Tenslotte	31
<i>Bijlagen</i>	33
1. <i>Tabellen</i>	33
2. <i>Uitleg en formules gebruikte statistische concepten</i>	47

Samenvatting

Bastiaanssen, I. L. W., Geijsen, L., & Veerman, J. W. (2011). *STOP4-7 Nederland: Resultaten 2009-2010*. Nijmegen: Praktikon.

STOP4-7 is bedoeld voor kinderen van 4 tot 7 jaar met gedragsproblemen en hun opvoeders. De ouders missen de opvoedingscompetenties om met het kind om te gaan en ervaren een hoge opvoedingslast. STOP4-7 is een multimodale interventie, wat wil zeggen dat zowel het kind, zijn of haar ouders en de leerkracht en eventueel pedagogisch medewerker van het kind een training krijgen. Deze benadering is gebaseerd op de sociaal-leertheoretische inzichten van Patterson en zijn medewerkers en maakt gebruik van gedragstherapeutische technieken, zoals: aanleren en versterken van sociale en probleemoplossende vaardigheden door onder andere complimenten, privileges en muntjes. Ongewenst gedrag wordt verzwakt door middel van negeren, time-out en in sommige gevallen het ontnemen van privileges. De nadruk ligt hierbij op een positieve benadering. De kinderen komen tien weken lang één dag in de week bij elkaar waar bovengenoemde vaardigheden op een speelse manier in een groepje van zes tot tien kinderen door twee (daartoe getrainde) trainers worden bijgebracht. Parallel aan de kindtraining nemen de ouders deel aan een oudertraining. Positieve betrokkenheid, positief bekrachtigen, het stellen van regels en toezicht houden zijn hierbij belangrijke aan te leren vaardigheden. De leerkrachtraining kent vier bijeenkomsten, richt zich op dezelfde vaardigheden als de oudertraining en gaat bovendien in op de communicatie tussen ouders en leerkracht. STOP4-7 is opgenomen in de databank effectieve jeugdinterventies van het NJI¹ als een theoretisch goed onderbouwde interventie.

Sinds de start van STOP4-7 in Nederland in 2003 wordt onderzoek uitgevoerd naar de doeltreffendheid van de interventie. Dit rapport gaat over de resultaten van STOP4-7 Nederland in het schooljaar 2009-2010. Met behulp van het zorgevaluatiemodel van Veerman² een drietal onderzoeksvragen gesteld. De eerste vraag is; Wordt de beoogde doelgroep bereikt? Uit de resultaten blijkt dat kinderen die starten met STOP4-7 volgens hun ouders en leerkrachten ernstige externaliserende gedragsproblemen hebben. Daarmee is de doelgroep van STOP4-7 bereikt. Wel zijn er verschillen tussen instellingen en zullen meer gegevens over de doelgroep verzameld gaan worden om die verschillen te kunnen verklaren. De tweede vraag is: Wordt de interventie uitgevoerd zoals bedoeld? Ook deze vraag kan positief worden beantwoord met de gevonden resultaten. Uitvoerders van STOP4-7 houden zich aan het protocol van de interventie. Wel wordt de norm van huis- en schoolbezoeken niet gehaald. Ten slotte de derde vraag: Worden de gewenste uitkomsten behaald? De resultaten laten een significante verbetering zien aangaande gedragsproblemen bij kinderen en opvoedingsbelasting bij ouders. Daarmee worden de gewenste uitkomsten behaald. Wel is er bij het beëindigen van STOP4-7 nog sprake van ernstige problematiek. Blijkbaar biedt de interventie STOP4-7 uitkomst, maar nog onvoldoende. Voortzetting van de zorg in de vorm van individuele huisbezoeken zou een verdere daling van gedragsproblemen en opvoedingsbelasting te weeg kunnen brengen.

Ondanks beperkingen zoals een lage respons en de verschillen tussen de diverse instellingen zijn deze resultaten een belangrijke bron van informatie die bijdraagt aan het verder professionaliseren STOP4-7 en daarmee de zorg aan jeugdigen in het algemeen.

¹ www.jeugdinterventies.nl

² Veerman, J. W. (2007). *Een zorgevaluatiemodel als kader voor onderzoek in de praktijk van de jeugdzorg*. Nijmegen: Praktikon.

Hoofdstuk 1. Inleiding

In dit rapport worden de resultaten weergegeven van het onderzoek behorende bij de interventie STOP4-7 van het schooljaar 2009-2010. In deze inleiding worden de interventie STOP4-7 en het bijbehorende onderzoek nader toegelicht.

1.1 STOP4-7

STOP4-7 (Samen Sterker Terug Op Pad) is bedoeld voor kinderen van 4 tot 7 jaar en hun opvoeders. Het gaat om kinderen met externaliserende gedragsproblemen en gedragsstoornissen (antisociaal gedrag), waarbij te denken valt aan ongehoorzaamheid, liegen, vechten, driftbuien en opstandig gedrag. Er is sprake van een coërcieve interactie (dwingrelatie) tussen ouders en kind, waardoor er geen gezagsrelatie ontwikkeld is. De ouders missen de opvoedingscompetenties om met het kind om te gaan en ervaren een hoge opvoedingslast.

STOP4-7 is een multimodale interventie, wat wil zeggen dat zowel het kind, zijn of haar ouders en de leerkracht en eventueel pedagogisch medewerker van het kind een training krijgen. Deze benadering is gebaseerd op de sociaal-leertheoretische inzichten van Patterson en zijn medewerkers en maakt gebruik van gedragstherapeutische technieken, zoals: zich houden aan regels, zelfcontrole, aanleren en versterken van sociale en probleemoplossende vaardigheden, door onder andere complimenten, privileges en muntjes. Ongewenst gedrag wordt verzwakt door middel van negeren, time-out en in sommige gevallen het ontnemen van privileges. De nadruk ligt hierbij op een positieve benadering.

De kinderen komen tien weken lang één dag in de week bij elkaar waar bovengenoemde vaardigheden op een speelse manier in een groepje van zes tot tien kinderen door twee (daartoe getrainde) trainers worden bijgebracht. Parallel aan de kindtraining nemen de ouders deel aan een oudertraining die tevens bestaat uit 10 bijeenkomsten. De ouders leren via modeling (observeren van de kindtraining) en via gedragsmodificatie het gedrag van hun kind te sturen. Positieve betrokkenheid, positief bekrachtigen, het stellen van regels en toezicht houden zijn hierbij belangrijke aan te leren vaardigheden. De leerkrachttraining kent vier bijeenkomsten, richt zich op dezelfde vaardigheden als de oudertraining en gaat bovendien in op de communicatie tussen ouders en leerkracht. In een handboek³ staan alle sessies uitgeschreven en wordt de interventie ook theoretisch onderbouwd. STOP4-7 is opgenomen in de databank effectieve jeugdinterventies van het NJI⁴ als een theoretisch goed onderbouwde interventie.

³ De Mey, W., Messiaen, V., Van Hulle, N., Merlevede, E., & Winters, S. (2005). *Samen sterker Terug Op Pad. Een vroegtijdige interventie voor jonge kinderen met gedragsproblemen*. Amsterdam: SWP.

⁴ www.jeugdinterventies.nl

1.2 Organisatie

STOP4-7 is door vier samenwerkende instellingen, te weten Entréa in Nijmegen (instelling voor Jeugd & Opvoedhulp), Trajectum in Utrecht (instelling voor Jeugd & Opvoedhulp), Praktikon in Nijmegen (organisatie voor onderzoek en ontwikkeling in de jeugdzorg, verbonden aan Entréa) en het NJI (Nederlands Jeugd Instituut, het vroegere NIZW in Utrecht) een aantal jaren geleden gekozen als interventie om tijdig in te grijpen bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Sinds het najaar van 2006 zijn nog twee jeugdzorginstellingen in Nederland de interventie gaan uitvoeren; 't Kabouterhuis (Amsterdam/Hoofddorp) en Lindenhout (Doetinchem). In 2007 heeft Entréa het aanbod voor STOP4-7 uitgebreid door in Tiel tevens de interventie te gaan uitvoeren. Hetzelfde heeft Lindenhout afgelopen schooljaar gedaan met het invoeren van STOP4-7 in Arnhem.

De instellingen die de interventie uitvoeren, Praktikon, de organisatie die het effectonderzoek uitvoert, en de uit België afkomstige ontwikkelaar van de STOP4-7 interventie hebben zich verenigd in STOP4-7 Nederland. Dit is een samenwerkingsverband dat is opgericht om de kwaliteit van STOP4-7 te bewaken en de methodiek verder te ontwikkelen. In het kader hiervan is effectonderzoek ingebouwd in de uitvoering van de interventie. Een instelling die de STOP4-7 interventie uit wil gaan voeren en zich wil aansluiten bij STOP4-7 Nederland dient gecertificeerd te worden. Daarvoor moeten instellingen voldoen aan bepaalde voorwaarden, zoals participatie aan effectonderzoek, landelijke werkgroepbijeenkomsten, en eisen t.a.v. (voor)opleiding van STOP4-7 medewerkers⁵. In september 2008 heeft STOP4-7 Nederland haar vijfjarig bestaan gevierd en de vijfjarige samenwerking met de Vlaamse ontwikkelaars van het programma middels een studiedag voor alle Nederlands en Vlaamse medewerkers.

1.3 Onderzoek

Het STOP4-7 onderzoek wordt sinds 2003 uitgevoerd bij Entréa en bij Trajectum. Sinds die tijd zijn er al meerdere rapporten verschenen⁶. Ook is er een artikel gepubliceerd in het tijdschrift *Kind en Adolescent*⁷.

Het onderzoeksdesign bestaat uit een voormeting, nameting en na zes maanden een follow-up. Aan ouders en leerkrachten zijn voorafgaande aan de eerste bijeenkomst (voormeting), bij de laatste bijeenkomst (nameting) en zes maanden na de laatste bijeenkomst (follow-up) vragenlijsten toegestuurd of meegegeven. De vragenlijsten zijn de Child Behavior Checklist (CBCL/6-18)⁸, Teacher's Report Form (TRF/6-18)⁹, De

⁵ Zie ook de folder voor instellingen, deze is verkrijgbaar via de website van STOP4-7 Nederland: www.stop4-7.nl

⁶ Zie www.stop4-7.nl bij informatie en dan publicaties.

⁷ Brussel, A. van, De Meyer, R., Veerman, J.W., & Mey, W De (2009). Evaluatie van een Multi-modale behandeling voor kleuters met ernstige gedragsproblemen. *Kind en Adolescent*, 2, 66-81.

⁸ Verhulst, F.C., Ende, J. van der, & Koot, H.M. (1996). *Handleiding voor de CBCL/4-18*. Rotterdam: Erasmus Universiteit/Afdeling Kinder- en jeugdpsychiatrie, Sophia Kinderziekenhuis. Achenbach, T.M. & Rescorla, L.A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families. Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2007). *Multicultural Supplement to the Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.

⁹ Verhulst, F.C., Ende, J. van der, & Koot, H.M. (1997a). *Handleiding voor de TRF*. Rotterdam: Erasmus Universiteit/Sophia Kinderziekenhuis, Afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Achenbach, T.M. & Rescorla, L.A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families. Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2007). *Multicultural Supplement to the Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.

verkorte versie van de Nijmeegse Ouderlijke Stressindex (NOSIK)¹⁰, en een voor STOP4-7 verkorte versie van de Schaal Ouderlijk Gedrag voor kinderen tot 8 jaar (SOG/-8¹¹), genaamd de SOG/4-7. De scores op de gebruikte vragenlijsten worden vergeleken met die van normgroepen. De vragenlijsten worden tijdens de interventie benut door de resultaten bij aanvang en bij einde van de interventie terug te bespreken met ouders.

Bij de laatste bijeenkomst wordt ouders tevens gevraagd de BESTE (Beoordelingschaal voor Tevredenheid en Effect)¹² in te vullen. Hetzelfde wordt de leerkrachten (en pedagogisch medewerkers of andere professionals) gevraagd na de leerkrachtraining (of netwerktraining).

Naast de vragenlijsten die door ouders worden ingevuld, verzamelen de trainers ook gegevens over de mate waarin het programma wordt uitgevoerd zoals bedoeld (behandelintegriteit). De behandelchecklist is een behandelintegriteitstoets om na te gaan of de beoogde inhoud van de verschillende bijeenkomsten van STOP4-7 is gerealiseerd¹³. Er is een behandelchecklist voor zowel de kind-, ouder-, als leerkrachtraining. De checklisten worden na elke sessie van de kind-, ouder- en leerkrachtraining ingevuld door de betreffende trainers. Op deze checklisten kan per bijeenkomst worden aangegeven welke onderdelen zijn behandeld (zoals beschreven in het handboek). Daarnaast kunnen de trainers zelf de bijeenkomsten beoordelen middels een rapportcijfer.

Als aanvulling op de behandelchecklisten wordt ten behoeve van het monitoren van de behandelintegriteit het 'Formulier Einde Training'¹⁴ door de trainers ingevuld. Met dit formulier wordt onder andere nagegaan hoeveel huis- en schoolbezoeken er hebben plaatsgevonden, hoeveel trainers er per kind-, ouder- en netwerktraining aanwezig waren, uit hoeveel bijeenkomsten de kind-, ouder- en leerkrachtraining bestonden en hoeveel bijeenkomsten de kinderen, (ten minste één van de) ouders en leerkrachten hebben bijgewoond.

1.4 Onderzoek schooljaar 2009-2010

Van september 2009 tot augustus 2010 hebben 4 instellingen samen 16 maal de STOP4-7 trainingen uitgevoerd, daarbij zijn totaal 107 kinderen, (één van of beide) ouders en hun leerkrachten geholpen. Entréa heeft 4 keer de interventie uitgevoerd (2 maal in Nijmegen en 2 maal in Tiel). Trajectum heeft twee maal de interventie uitgevoerd (beide keren in Utrecht). Lindenhout heeft drie maal de interventie uitgevoerd (twee keer in Doetinchem en één keer door het nieuwe team in Arnhem). Het Kabouterhuis heeft op vier locaties samen 7 maal de interventie uitgevoerd (Hoofddorp 2 maal, Amsterdam West 2 maal, Amsterdam Noord twee maal en Amsterdam Zuidoost 1 maal). In Tabel 1

¹⁰ Brock, A.J.L.L. de, Vermulst, A.A., Gerris, J.R.M., Abidin, R.R. (1992). *NOSI: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Brock, A.J.L.L. de, Vermulst, A.A., Gerris, J.R.M., Veerman, J.W., Abidin, R.R. (2003). *NOSI: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Vragenlijst experimentele nieuwe versie* Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, sectie Orthopedagogiek Gezin & Gedrag.

¹¹ Van Leeuwen, K. (2002). *Beknopte Handleiding voor het praktisch gebruik van de Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG)*. Vakgroep Ontwikkelings- en Persoonlijkepsychologie Universiteit Gent. Voor STOP4-7 is de vragenlijst ingekort tot 5 schalen die van toepassing zijn op de vaardigheden die in de oudertraining worden getraind. Deze speciaal verkorte versie heeft de SOG4-7.

¹² De Meyer, R.E., Jansen, J., Veerman, J.W. (2004). *Handleiding beoordelingschaal tevredenheid en effect (BESTE)*. Nijmegen: Praktikon, KUN, ACSW. Bastiaanssen, I.L.W., Duijvenbode, A. van, Veerman, J.W., (2006). *BESTE STOP4-7 versie voor ouders en versie voor leerkrachten*. Nijmegen: Praktikon.

¹³ Bastiaanssen, I.L.W., & Duijvenbode, A. van (2007). *Checklist kind-, ouder- en leerkrachtraining STOP4-7*. Nijmegen: Praktikon.

¹⁴ Bastiaanssen, I.L.W., & Sijbers, J.M.C. (2007). *Formulier einde training STOP4-7*. Nijmegen: Praktikon.

zijn de aantallen totaal en per instelling weergegeven. In deze tabel is tevens te zien dat sinds de start van uitvoering van STOP4-7 in Nederland in 2003 inmiddels 67 maal de interventie is uitgevoerd waarbij 456 kinderen en hun ouders en leerkrachten zijn geholpen.

Tabel 1: Aantallen STOP4-7

Instelling en training	Aantal trainingen	Aantal kinderen
Entréa	4	22
Trajectum	2	12
Lindenhout	3	18
Kabouterhuis	7	55
Totaal 2009-2010	16	107
Totaal 2003-2010	67	456

In dit rapport worden de resultaten weergegeven over schooljaar 2009/2010 van de trainingen per instelling, plus het totaal behaalde resultaat van de instellingen samen. Dit rapport geeft alleen de gegevens weer die zijn verzameld bij aanvang en bij einde van de training. Voor gegevens over de follow-up wordt verwezen naar de scriptie van Ellen van der Woude met daarin de resultaten van de follow-up gegevens van trainingen die zijn uitgevoerd in de periode 2003 t/m 2008¹⁵. Op diezelfde dataset zijn door Marc Delsing (onderzoeker Praktikon) aanvullende analyses uitgevoerd over de follow-up resultaten¹⁶.

Voor het onderzoek naar de interventie STOP4-7 wordt het zorgevaluatiemodel van Veerman¹⁷ gebruikt als methodologisch kader. In dit model worden vijf elementen gespecificeerd waarmee zowel bij de organisatie van een zorgaanbod als de evaluatie ervan rekening gehouden moet worden. Centraal staan drie inhoudelijke elementen: doelgroep, interventies en uitkomst, deze zijn ingebed in een context van bejegening (de algemene manier van omgang van cliënten voortkomend uit een visie op zorg verlenen) en een context van randvoorwaarden om inhoud en bejegening goed over het voetlicht te laten komen (hieronder vallen opleiding en scholing, communicatie binnen de instelling en met andere instellingen in de jeugdzorgketen en de benodigde materiële en financiële middelen). Figuur 1 brengt dit in beeld.

¹⁵ Van der Woude, E. E. (2009). *Het lange termijn effect van de training STOP4-7 op het agressieve gedrag van kinderen tussen de 4 en 7 jaar en de rol die ouderlijk gedrag hierin speelt*. Ongepubliceerde masterthesis. Radboud Universiteit: Nijmegen. Deze scriptie is op te vragen bij Praktikon.

¹⁶ Delsing, M., Bastiaanssen, I. L. W., & Veerman, J. W. (2010, september). *Long-Term Effectiveness and Mechanisms of Change of a Multimodal Program for Treating Behavioral Problems of Young Children*. Presentatie tijdens EUSARF Congres Inside Out, Groningen. De sheets van zijn presentatie zijn beschikbaar via de website van STOP4-7 (www.stop4-7.nl).

¹⁷ Veerman, J. W. (2007). *Een zorgevaluatiemodel als kader voor onderzoek in de praktijk van de jeugdzorg*. Nijmegen: Praktikon.

Figuur 1: Zorgevaluatiemodel (Veerman, 2007)

Dit model kan voor ieder zorgaanbod gespecificeerd worden. De basisassumptie is dat in de context van benodigde randvoorwaarden en noodzakelijke bejegening de bedoelde interventies bij de beoogde doelgroep tot de gewenste uitkomsten leiden.

Voor het onderzoek STOP4-7 gaat de aandacht uit naar de *doelgroep*, de *interventie* STOP4-7, en de *uitkomsten* hiervan. Daarbij worden de volgende drie vragen gesteld:

1. Wordt de beoogde doelgroep bereikt?
2. Wordt de interventie uitgevoerd zoals bedoeld?
3. Worden de gewenste uitkomsten behaald?

1.5 Opbouw rapport

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In het volgende hoofdstuk wordt de kern van de resultaten weergegeven. De kern bestaat uit het geconstateerde beloop in probleemgedrag (gemeten met CBCL en TRF), in opvoedingsbelasting van ouders (gemeten met de NOSIK) en in ouderlijk gedrag (gemeten met de SOG). Naast het beloop van probleemgedrag, opvoedingsbelasting en ouderlijk gedrag wordt tevens de mate van cliënttevredenheid weergegeven middels de resultaten van de BESTE die door ouders en leerkrachten is ingevuld. Tenslotte worden een aantal gegevens weergegeven aangaande de behandelintegriteit, oftewel: is de STOP4-7 interventie door de diverse instellingen ook uitgevoerd zoals bedoeld? Tijdens het beschrijven van de resultaten worden de uitkomsten van 2009-2010 vergeleken met de eerder behaalde uitkomsten (2003-2009). Deze laatste fungeren dan als norm of benchmark. Voor meer gedetailleerde uitkomsten wordt verwezen naar de tabellen die in Bijlage 1 zijn opgenomen.

De resultaten die in dit effectrapport gepresenteerd worden over de aard ernst van de opgroei- en opvoedproblemen dienen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden omdat de statistische analyses gebaseerd zijn op kleine aantallen. Kleine aantallen kunnen tot gevolg hebben dat de score van één cliënt meer of minder de gerapporteerde scores aanzienlijk beïnvloeden. Dit betekent ook dat de representativiteit van de in dit rapport gepresenteerde uitkomsten (nog) niet gewaarborgd is. Een respons van minimaal 60% is nodig om op groepsniveau enige zeggingskracht te krijgen, een respons van 80% waarborgt zeker de representativiteit van de gegevens. Het rapport begint dan ook met de respons. Ook hier worden de uitkomsten vergeleken met die uit eerdere jaren van onderzoek.

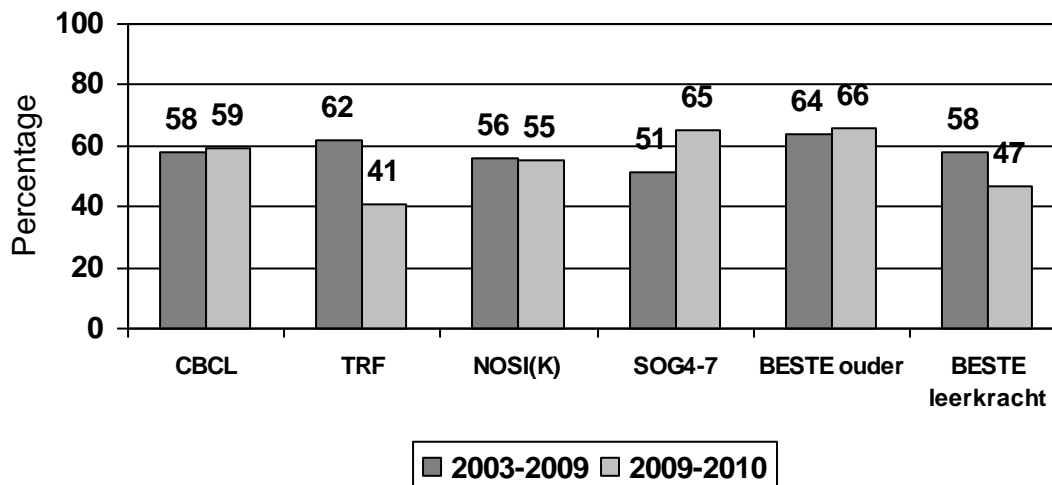
Hoofdstuk 2. Resultaten

2.1 Respons

In Figuur 2 is de respons weergegeven per vragenlijst op twee meetmomenten (aanvang en einde). In deze figuur wordt de respons van dit schooljaar 2009-2010 afgezet tegen de respons van voorgaande schooljaren. Dit schooljaar is de respons op de CBCL en de TRF onder de grens van 60%. Dit betekent dat de gegevens over gedragsproblematiek van de onderzoeksgroep niet generaliseerbaar zijn voor de totale groep kinderen die in schooljaar 2009-2010 STOP4-7 hebben ontvangen. Vergeleken met voorgaande schooljaren valt op dat met name de respons op de vragenlijsten voor leerkrachten (TRF en BESTE leerkrachten) is gezakt. Minder leerkrachten dan ouders hebben vragenlijsten ingevuld over het probleemgedrag van de kinderen. Wat betreft de vragenlijsten voor ouders is de respons gelijk gebleven vergeleken met voorgaande jaren. De respons op de SOG4-7 is wel gestegen en is met 65% voldoende te noemen.

Er zijn verschillen in respons tussen de instellingen. De respons van Entréa en Lindenhout is redelijk tot goed. De respons van 't Kabouterhuis en Trajectum is onvoldoende. Dit betekent dat met name de resultaten van 't Kabouterhuis en Trajectum niet betrouwbaar zijn omdat ze niet representatief zijn voor de totale groep kinderen die STOP4-7 heeft gevolgd bij deze instellingen. Voor meer gegevens over de totale respons en de respons per instelling wordt verwezen naar Tabel 1 in Bijlage 1.

Figuur 2: Respons per vragenlijst op twee meetmomenten (aanvang en einde)

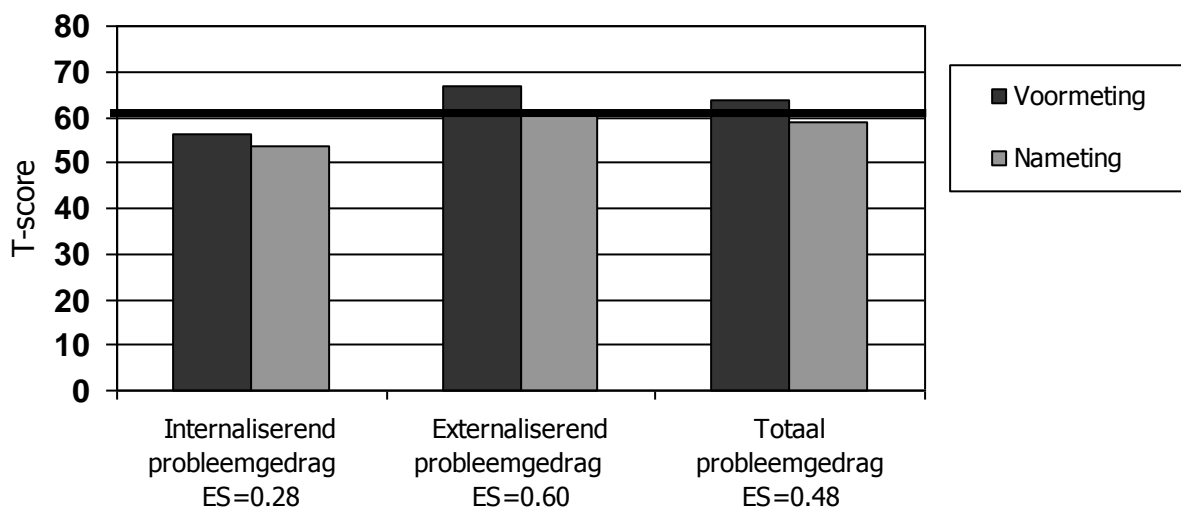

2.2 Probleemgedrag

In Figuur 3 is het verloop van het probleemgedrag volgens ouders weergegeven (gemeten met de CBCL) plus effectgroottes (ES=Effectsize). Ouders geven aan dat na de STOP4-7 interventie hun kind gemiddeld significant minder probleemgedrag vertoont. Dit geldt voor zowel internaliserend, externaliserend als totaal probleemgedrag. Effectgroottes zijn klein (internaliserend en totaal probleemgedrag) tot middelgroot (externaliserend probleemgedrag). Wel valt het gemiddelde externaliserende probleemgedrag bij einde van de STOP4-7 interventie nog binnen de klinische range (T-

score > 60; zie zwarte lijn in figuur 3). Dit betekent dat gemiddeld genomen volgens de ouders de kinderen nog een hoge mate van externaliserend probleemgedrag vertonen vergeleken met andere kinderen van hun geslacht en leeftijd. Internaliserend probleemgedrag is ook significant afgenomen, maar deze was bij aanvang van STOP4-7 al niet ernstig. Dit is in overeenstemming met de doelgroep voor STOP4-7, namelijk kinderen met externaliserend probleemgedrag. Bij totaal probleemgedrag is het gedrag niet alleen verbeterd, de problemen zijn volgens ouders gemiddeld genomen zelfs opgelost (T-score < 60). Dit is echter te verklaren door de lage score op Internaliserend probleemgedrag. Externaliserend en internaliserend probleemgedrag bepalen samen voor een groot deel de score op totaal probleemgedrag. Omdat de verschillen tussen deze subschalen zo groot zijn, moet de uitkomst op totaal probleemgedrag voorzichtig worden geïnterpreteerd. Voorgaande jaren was de effectgrootte voor externaliserend probleemgedrag kleiner (ES = 0,47) en de effectgrootte voor internaliserend probleemgedrag was vergelijkbaar (ES = 0,33). Er is dus een verbetering voor externaliserend probleemgedrag ten opzichte van vorige jaren. Voor meer gedetailleerde informatie over het beloop van het probleemgedrag volgens ouders ten opzichte van voorgaande jaren en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 2 in Bijlage 1.

Figuur 3: Beloop probleemgedrag volgens ouders plus effectgroottes (ES)

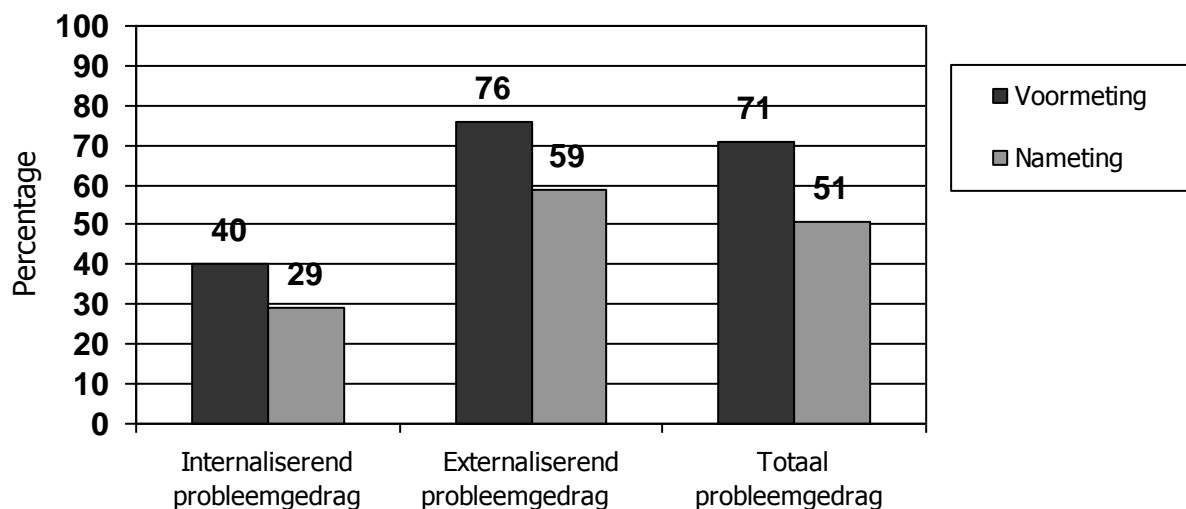

Naast de gemiddelden voor de totale groep is ook het percentage kinderen berekend wat bij aanvang en bij einde van STOP4-7 volgens ouders scoren in het probleemgebied. In figuur 4 zijn de percentages weergegeven. Daarin wordt zichtbaar dat het percentage kinderen dat problematisch scoort op het gebied van probleemgedrag na het beëindigen van STOP4-7 verminderd, maar dat er bij de nameting nog steeds een aanzienlijk aantal kinderen problematisch gedrag vertoont volgens de ouders. Voor externaliserend probleemgedrag, de belangrijkste probleemschaal voor STOP4-7, geldt dit voor meer dan de helft van de kinderen (59%). Dit is wel gunstiger dan voorgaande jaren, toen scoorde 70% van de kinderen nog in het klinisch gebied. Tevens is gekeken hoeveel procent van de kinderen een betrouwbare gedragsverbetering laten zien volgens hun ouders. Hierbij wordt per kind bekeken of het positieve verschil tussen de start en de eindmeting significant is of op toeval berust. Totaal laten 38% van de kinderen een positieve verandering zien op het gebied van externaliserend probleemgedrag volgens hun ouders. Voor meer gedetailleerde informatie over het percentage kinderen dat betrouwbare

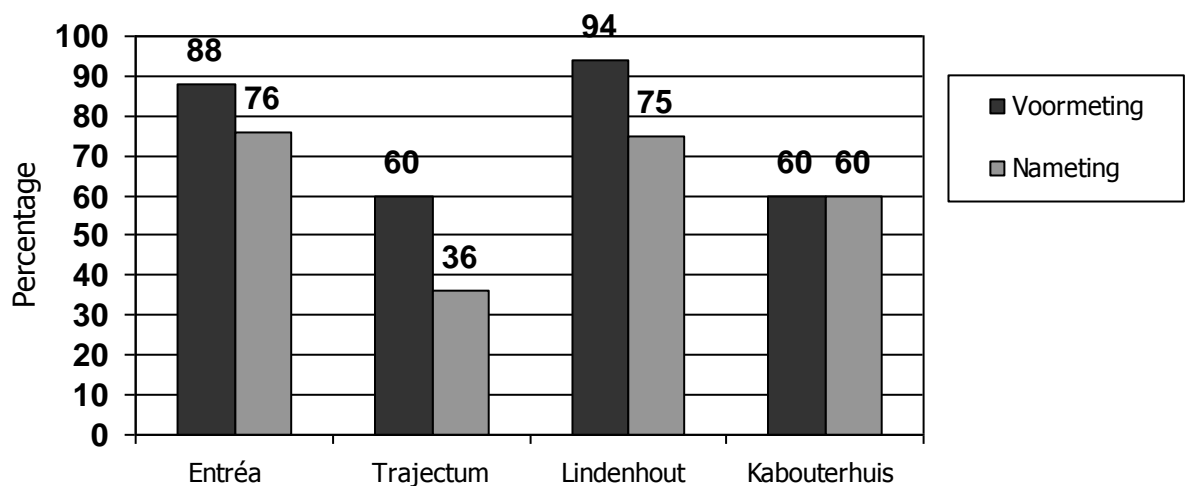
voortgang laat zien na het volgen van STOP4-7 en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 2 in Bijlage 1.

Er zijn verschillen tussen instellingen met betrekking tot mate van problematiek bij aanvang en bij einde van STOP4-7. Dit is weergegeven in figuur 5. Deze verschillen zijn niet getoetst, maar uit het figuur is duidelijk af te lezen dat het percentage kinderen met ernstig probleemgedrag volgens ouders hoger is bij Entréa en Lindenhout dan bij Trajectum en 't Kabouterhuis. Dat geldt zowel bij aanvang als bij einde van STOP4-7. Voor meer gedetailleerde informatie over het percentage kinderen dat valt in het probleemgebied en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 2 in Bijlage 1.

Figuur 4: Percentage probleemgebied bij aanvang en bij einde volgens ouders

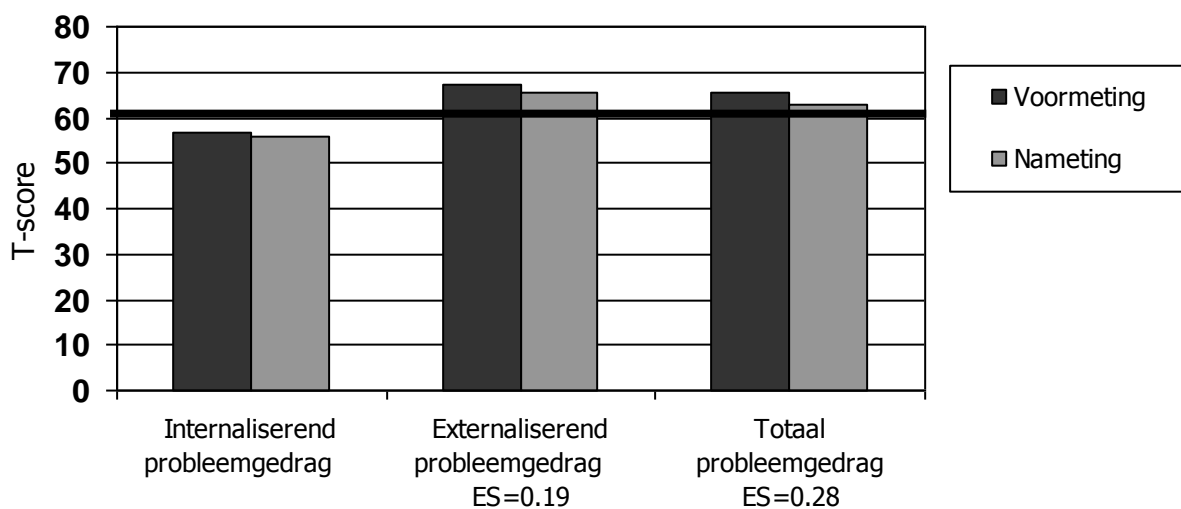
Figuur 5: Percentage probleemgebied externaliserend probleemgedrag volgens ouders bij aanvang en bij einde per instelling

In Figuur 6 is het verloop van het probleemgedrag volgens leerkrachten weergegeven (gemeten met de TRF) plus effectgroottes. Leerkrachten geven net als ouders aan dat na de STOP4-7 interventie het kind gemiddeld significant minder probleemgedrag vertoont. Dit geldt bij leerkrachten voor externaliserend en totaal probleemgedrag. De effectgroottes zijn klein tot verwaarloosbaar. Er is geen significant verschil met

internaliserend probleemgedrag tussen start en einde van STOP4-7, om die reden wordt de effectgrootte niet weergegeven in figuur 6. Het gemiddelde externaliserende en totale probleemgedrag valt bij einde van de STOP4-7 interventie nog binnen de klinische range (T-score > 60; zie zwarte lijn in figuur 6). Dit betekent dat gemiddeld genomen volgens de leerkrachten de kinderen nog een hoge mate van externaliserend en totaal probleemgedrag vertonen vergeleken met andere kinderen van hun geslacht en leeftijd. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. Voor meer gedetailleerde informatie over het beloop van het probleemgedrag volgens leerkrachten ten opzichte van voorgaande jaren en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 3 in de Bijlage 1.

Figuur 6: Probleemgedrag volgens leerkrachten plus effectgroottes (ES)

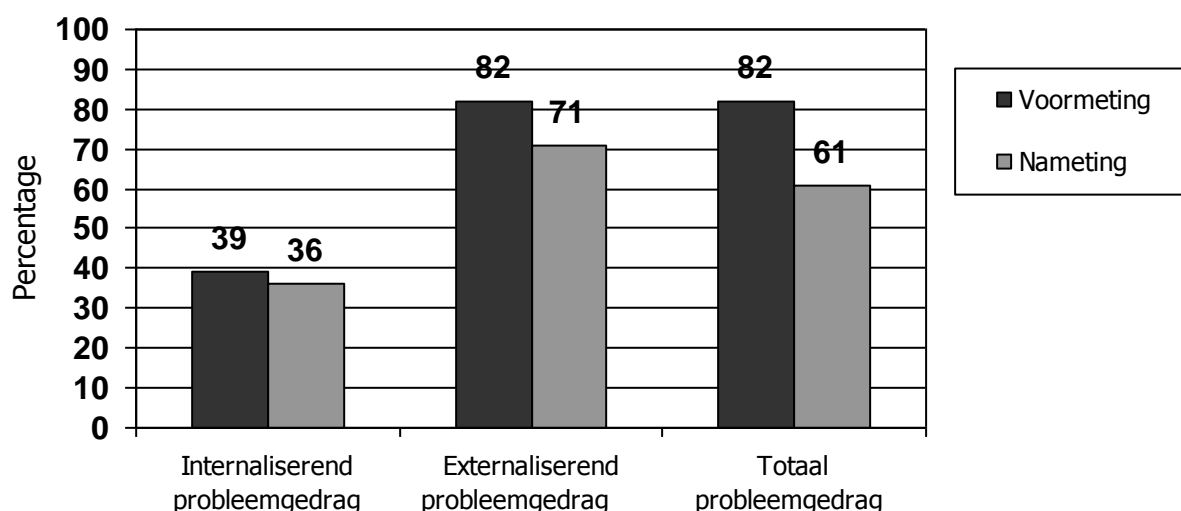

Naast de gemiddelden voor de totale groep is ook het percentage kinderen berekend wat bij aanvang en bij einde van STOP4-7 volgens leerkrachten scoren in het probleemgebied. In figuur 7 zijn de percentages weergegeven. Daarin wordt zichtbaar dat het percentage kinderen dat problematisch scoort op het gebied van probleemgedrag na het beëindigen van STOP4-7 verminderd, maar dat er bij de nameting nog steeds een aanzienlijk aantal kinderen problematisch gedrag vertoont volgens de leerkrachten. Voor externaliserend probleemgedrag, de belangrijkste probleemschaal voor STOP4-7, geldt dit voor bijna driekwart van de kinderen (71%). Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Het percentage probleemgedrag bij einde is hoger vergeleken met het percentage probleemgedrag gescoord door de ouders (59%). Tevens is gekeken hoeveel procent van de kinderen een betrouwbare gedragsverbetering laten zien volgens de leerkrachten. Hierbij wordt per kind bekeken of het positieve verschil tussen de start en de eindmeting significant is of op toeval berust. Totaal laten 18% van de kinderen een positieve verandering zien op het gebied van externaliserend probleemgedrag volgens de leerkrachten. Dat is aanzienlijk minder dan vooruitgang volgens ouders (38%). Voor meer gedetailleerde informatie over het percentage kinderen dat betrouwbare vooruitgang laat zien na het volgen van STOP4-7 en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 2 in Bijlage 1.

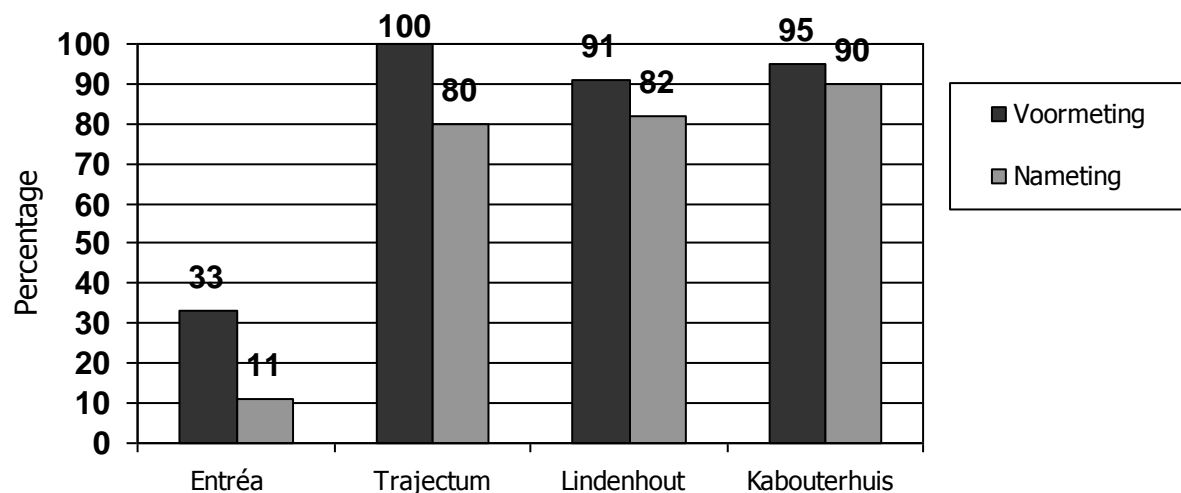
Er zijn verschillen tussen instellingen met betrekking tot mate van problematiek bij aanvang en bij einde van STOP4-7 volgens leerkrachten. Dit is weergegeven in figuur

8. Deze verschillen zijn niet getoetst, maar uit het figuur is duidelijk af te lezen dat het percentage kinderen met ernstig probleemgedrag volgens leerkrachten aanzienlijk lager is bij Entrea dan bij Trajectum, Lindenhout en 't Kabouterhuis. Dat geldt zowel bij aanvang als bij einde van STOP4-7. Voor meer gedetailleerde informatie over het percentage kinderen dat valt in het probleemgebied en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 2 in Bijlage 1.

Figuur 7: Percentage probleemgebied bij aanvang en bij einde volgens leerkrachten

Figuur 8: Percentage probleemgebied externaliserend probleemgedrag volgens leerkrachten bij aanvang en bij einde per instelling

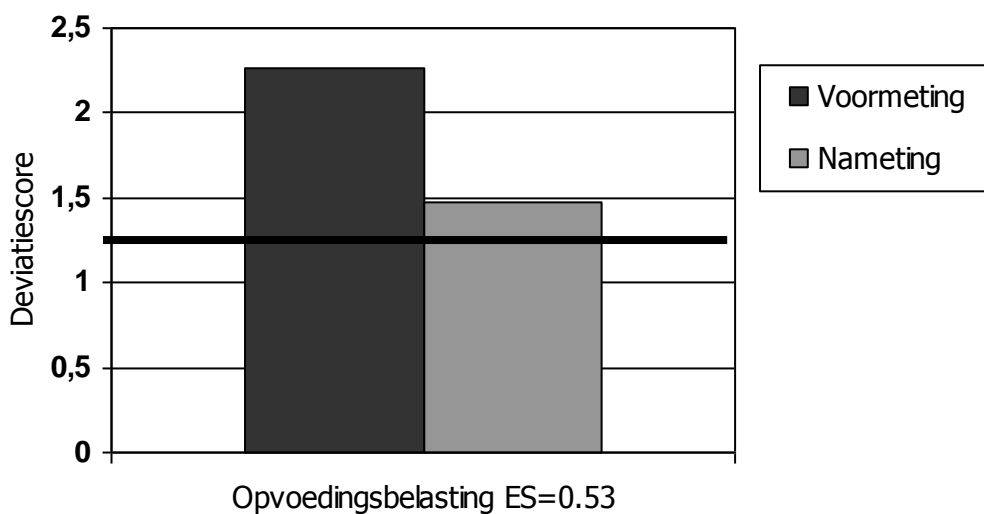

2.3 Opvoedingsbelasting

In Figuur 9 is het verloop van de opvoedingsbelasting van ouders weergegeven (gemeten met de NOSIK) plus effectgroottes. Ouders geven aan dat zij na de STOP4-7 interventie significant minder belasting bij het opvoeden ervaren. De effectgrootte is middelgroot. De gemiddelde opvoedingsbelasting bij einde van de STOP4-7 interventie nog binnen de klinische range (deviatiescore >1,28; zie zwarte lijn in figuur 9). Dit betekent dat gemiddeld genomen de ouders bij beëindiging van STOP4-7 nog steeds meer

opvoedingsbelasting ervaren vergeleken met ouders van niet voor hulp aangemelde kinderen. Ook hier is het percentage ouders berekend dat bij aanvang en bij einde van STOP4-7 nog in het probleemgebied scoort. Bij aanvang ervaart 70% van de ouders ernstige opvoedingsbelasting en bij einde is dit percentage gedaald naar 46%. Iets minder dan de helft van de ouders ervaart bij einde van STOP4-7 nog ernstige stress bij de opvoeding van hun kind. Het percentage betrouwbare vooruitgang is 59%. Dat betekent dat bij 59% van de ouders sprake is van een significante daling van de opvoedingsbelasting na het volgen van het STOP4-7 programma. Voor meer gedetailleerde informatie over het beloop van de opvoedingsbelasting ten opzichte van voorgaande jaren en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 4 in Bijlage 1.

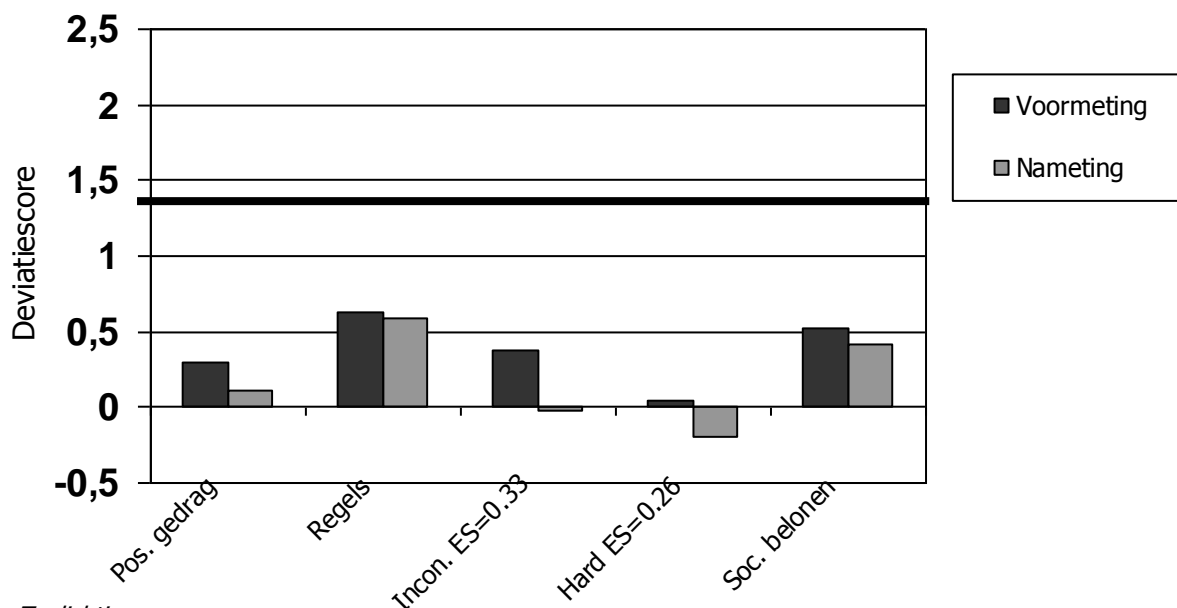
Figuur 9: Opvoedingsbelasting volgens ouders

2.4 Ouderlijk gedrag

In Figuur 10 is het verloop van het ouderlijk gedrag weergegeven (gemeten met de SOG) plus effectgroottes. Als eerste valt op dat ouders gemiddeld genomen nauwelijks problemen rapporteren aangaande hun opvoedgedrag (ver onder de klinische grens van 1,28; zie zwarte lijn in figuur 8). Omdat er nauwelijks problemen zijn bij aanvang van STOP4-7 zijn er ook weinig effecten na afloop van de interventie. De enige twee schalen waar significante verbeteringen zichtbaar worden zijn Inconsequent Straffen en Hard Straffen. Dit betekent dat ouders consequenter zijn gaan straffen en minder hard straffen na het beëindigen van het STOP4-7 programma. De effectgroottes zijn klein. Over het algemeen zijn de resultaten vergelijkbaar met voorgaande jaren. Voor meer gedetailleerde informatie over het beloop van het ouderlijk gedrag ten opzichte van voorgaande jaren en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 5 in Bijlage 1.

Figuur 10: Ouderlijk Gedrag volgens ouders

Toelichting:

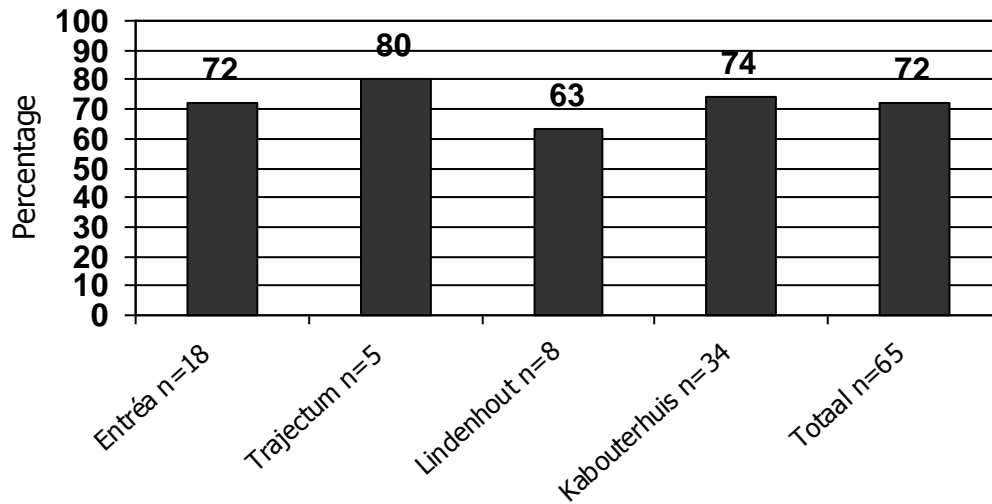
Pos. Gedrag = Positief ouderlijk gedrag, Regels = Aanleren Regels, Incon. = Inconsequent straffen, Hard = Hard Straffen, Soc. Belonen = Sociaal belonen.

Ook voor ouderlijk gedrag zijn de percentages berekend die na beëindigen van STOP4-7 binnen het probleemgebied vallen. Voor alle schalen lopen de percentages bij aanvang uiteen van 15% tot 30%, en bij einde van het STOP4-7 programma van 8% tot 34%. Het percentage betrouwbare vooruitgang is laag, deze loopt per schaal uiteen van geen vooruitgang tot 9% betrouwbare vooruitgang. Voor meer gedetailleerde informatie de percentages probleemgebied, betrouwbare vooruitgang en verschillen tussen de diverse instellingen wordt verwezen naar Tabel 5 in Bijlage 1.

2.5 Tevredenheid

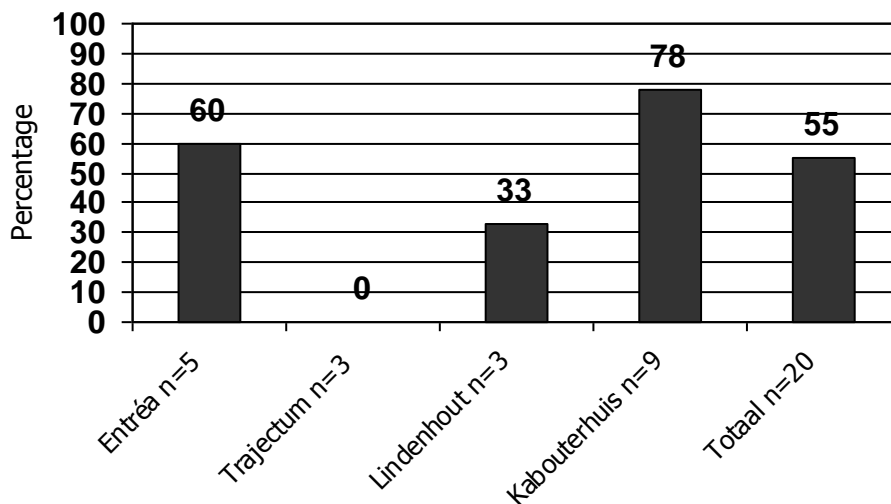
Bijna driekwart van de ouders ervaart na het beëindigen van STOP4-7 positieve resultaten van de interventie. De percentages ervaren effecten door ouders staan weergegeven in Figuur 11. Totaal ervaart 72% van de ouders effect van de interventie. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. Er zijn verschillen tussen instellingen. Bij Entréa ervaart 72% van de ouders effect, bij Trajectum 80%, bij Lindenhout 63% en bij 't Kabouterhuis 74%. Echter, door de kleine groepen en de lage respons kunnen hier geen conclusies aan verbonden worden. Ouders geven goede rapportcijfers over de mate van tevredenheid. Wat betreft tevredenheid over resultaten geven ouders gemiddeld een 7,6. Ook zijn ouders gemiddeld genomen tevreden over de kindtrainers (8,3) en de oudertrainers (8,1). Ook deze rapportcijfers zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. In Tabellen 6, 7 en 8 van bijlage 1 zijn meer gegevens terug te vinden over de tevredenheid van ouders over STOP4-7 vergeleken met voorgaande jaren en de verschillen tussen de instellingen.

Figuur 11: Percentage ervaren effect ouders (n=aantal ouders die de vragenlijst hebben ingevuld)

Iets meer dan de helft van de leerkrachten ervaart na het beëindigen van STOP4-7 positieve resultaten van de interventie. De percentages ervaren effecten door leerkrachten staan weergegeven in Figuur 12. Totaal ervaart 55% van de leerkrachten effect van de interventie. Dit is iets meer dan voorgaande jaren toen 43% van de leerkrachten effect van de interventie ervaarden. Er zijn verschillen tussen instellingen. Bij Entréa ervaart 60% van de leerkrachten effect, bij Lindenhout 33% en bij 't Kabouterhuis 78%. De leerkrachten die STOP4-7 hebben gevolgd bij Trajectum ervaren geen effect. Echter, door de kleine groepen en de lage respons kunnen hier geen conclusies aan verbonden worden. Leerkrachten geven goede rapportcijfers over de mate van tevredenheid. Wat betreft tevredenheid over resultaten geven leerkrachten gemiddeld een 6,7. Ook zijn leerkrachten gemiddeld genomen tevreden over de leerkrachttrainers (7,8). Deze rapportcijfers zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. In Tabellen 9, 10 en 11 van bijlage 1 zijn meer gegevens terug te vinden over de tevredenheid van leerkrachten over STOP4-7 vergeleken met voorgaande jaren en tussen de verschillen tussen instellingen.

Figuur 12: Percentage ervaren effect leerkrachten (n=aantal leerkrachten)

2.6 Behandelintegriteit

Een laatste deel van het onderzoek naar STOP4-7 is in hoeverre de interventie wordt uitgevoerd zoals bedoeld. Dit noemen we de behandelintegriteit. Om die te meten vullen de STOP4-7 hulpverleners checklisten en een formulier bij einde van het programma in. De respons op deze vragenlijsten is dit jaar goed. In Tabel 12 in Bijlage 1 is terug te zien dat de checklist voor de kindtraining bij 94% van alle trainingen is ingevuld (bij 1 training niet ingevuld door 't Kabouterhuis). Voor de oudertraining is dit 100% en voor de leerkrachtraining is dit 89% (bij 2 trainingen niet ingevuld door 't Kabouterhuis). Het formulier bij einde van de training is bij alle trainingen ingevuld (100%).

De checklisten beoordelen in hoeverre alle onderdelen van het programma aan bod zijn geweest. Bij de kindtraining houdt men zich voor 92% aan het programma, bij de oudertraining voor 90% en bij de leerkrachtraining zijn 77% van de onderdelen aan bod geweest. Er zijn kleine verschillen tussen de instellingen. Meer details over de behandelintegriteit zoals gemeten met de checklisten is terug te vinden in Tabel 13 in Bijlage 1.

Op het formulier einde training worden per kind verschillende gegevens verzameld. Daarop kan worden gerapporteerd over de aanwezigheid van kinderen, ouders en leerkrachten bij de training. Ook kunnen het aantal huisbezoeken en schoolbezoeken worden geregistreerd. Als eerste blijkt uit het formulier einde training dat sommige instellingen afwijken van het standaard aantal bijeenkomsten voor een training. Bij Lindenhout Arnhem zijn er 9 ouderbijeenkomsten geweest i.p.v. 10. Maar de meeste verschillen zijn er met betrekking tot het aantal bijeenkomsten van de leerkrachtraining. Bij Lindenhout Arnhem bestaat de leerkrachtraining uit 4 bijeenkomsten, bij Entréa, 't Kabouterhuis en Lindenhout Doetinchem bestaat de training uit 3 leerkrachtbijeenkomsten, en bij Trajectum bestaat de leerkrachtraining uit 2 bijeenkomsten. De aanwezigheidspercentages zijn berekend door het aantal bijeenkomsten van een training te delen door het aantal bijeenkomsten dat de deelnemer aanwezig was (bijvoorbeeld 9 ouderbijeenkomsten waarbij moeder 8 maal aanwezig is geweest: $8/9=89\%$). Het totale aanwezigheidspercentage van de kindtraining is 94%, van de oudertraining 87% en van de leerkrachtraining 64%. De aanwezigheidspercentages van de kind- en oudertraining zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. Het aanwezigheidspercentage van de leerkrachtraining is licht gedaald ten opzichte van voorgaande jaren (67% vanaf 2007 tot 2009). Ouders en leerkrachten bezoeken naast de ouder- en leerkrachtraining ook een aantal keren de kindtraining. Gemiddeld zijn ouders 2 keer bij de kindtraining geweest en leerkrachten zijn gemiddeld 1,2 keer bij de kindtraining geweest. Er zijn verschillen tussen de instellingen. Bij Entréa zijn ouders en leerkrachten het meest bij de kindtraining geweest (gemiddeld resp. 4,2 en 2,4 keer) en bij 't Kabouterhuis het minst (beide gemiddeld 1 keer). Ten slotte geeft het formulier einde training informatie over het aantal keren dat huis- en schoolbezoeken hebben plaatsgevonden. Gemiddeld hebben 3,1 huisbezoeken plaatsgevonden en 2,5 schoolbezoeken. Beide gemiddelden wijken af van de norm van 5 huisbezoeken en 4 schoolbezoeken. Tabel 15 van Bijlage 1 geeft de complete gegevens over het aantal huis- en schoolbezoeken weer. Er zijn ook verschillen tussen instellingen. Entréa besteedt het meeste tijd aan huisbezoeken (4,1) en Trajectum het minste (1,7). Wat betreft de schoolbezoeken besteedt 't Kabouterhuis de meeste tijd aan

schoolbezoeken (2,8) en wederom Trajectum het minst (1,5). Ten opzichte van voorgaande jaren is het gemiddeld aantal huis- en schoolbezoeken wel gestegen.

In Tabel 14, 15 en 16 in Bijlage 1 is de volledige informatie aangaande aanwezigheidspercentages en aantallen huis- en schoolbezoeken opgenomen, inclusief de verschillen tussen instellingen.

Hoofdstuk 3. Conclusies en aanbevelingen

3.1 Samenvatting van de resultaten

Wanneer kinderen, ouders en leerkrachten deelnemen aan STOP4-7 is er bij beëindiging van deze interventie gemiddeld genomen sprake van een positieve vooruitgang op het gebied van probleemgedrag bij de kinderen en opvoedingsbelasting en opvoedgedrag van de ouders. STOP4-7 richt zich op het verbeteren van externaliserend probleemgedrag. Ten opzichte van voorgaande jaren is de mate van verbetering van externaliserend probleemgedrag, zoals gerapporteerd door ouders, gestegen. Volgens leerkrachten zijn de effecten minder groot dan voorgaande jaren. Bij het beëindigen van STOP4-7 heeft meer dan de helft van de kinderen volgens de ouders nog ernstige gedragsproblemen. Volgens leerkrachten is dit zelfs bij bijna driekwart van de kinderen het geval. Wanneer per kind wordt bekeken of het kind volgens de ouders significant minder externaliserende gedragsproblemen vertoont, dan blijkt dat voor slechts 38% van de kinderen te gelden. Volgens leerkrachten gaat maar 18% van de kinderen significant vooruit op het gebied van externaliserend probleemgedrag. Naast dat er gegevens zijn verzameld over de mate van probleemgedrag zijn er ook gegevens verzameld over de mate van opvoedingsbelasting en ouderlijk gedrag. Na het beëindigen van STOP4-7 ervaren ouders gemiddeld genomen significant minder opvoedingsbelasting. Minder dan de helft van de ouders ervaart bij einde nog aanzienlijk veel opvoedingsbelasting. Wanneer per ouder wordt bekeken of de ouder significant minder belasting bij de opvoeding ervaart, dan blijkt dat voor 59% van de ouders te gelden. Tevens zijn ouders consequenter en minder hard gaan straffen bij het opvoeden van hun kinderen. Ouders en leerkrachten geven goede rapportcijfers over hun tevredenheid ten aanzien van het resultaat en de inspanningen van de trainers. Van de ouders ervaart 72% daadwerkelijk effect van het programma, bij leerkrachten is dit 55%. Echter, het aantal leerkrachten wat antwoord heeft gegeven op deze vraag is erg klein (n=20). Dit verklaart wellicht ook het verschil met de uitkomsten van de leerkrachtenvragenlijst naar gedragsproblemen, waarbij maar slechts 18% van de leerkrachten (n=44) een verbetering rapporteert. De uitkomsten zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren (2003-2009), behalve dat er dit schooljaar een groter effect is voor de afname van externaliserende gedragsproblemen. In de periode van 2003-2009 is dit effect klein (.47) en dit schooljaar middelgroot (.60).

Naast uitkomsten is ook de behandelintegriteit een onderdeel van de kwaliteitsbewaking van STOP4-7. Onder behandelintegriteit wordt verstaan in hoeverre de interventie STOP4-7 uitgevoerd wordt zoals bedoeld. Ook dit schooljaar blijkt dat de trainers die het programma uitvoeren het overgrote deel van de onderdelen in de trainingen aan bod laten komen. Ook de aanwezigheid van de kinderen en ouders bij de bijeenkomsten van de training is goed. Leerkrachten zijn minder frequent aanwezig. Het gemiddeld aantal huis- en schoolbezoeken is gestegen ten opzichte van voorgaande jaren. Wel is dit aantal nog beneden de gestelde norm.

3.2 Beperkingen en verklaringen

Bij bovenstaande uitkomsten dienen allereerst twee algemene kanttekeningen te worden geplaatst. Ten eerste is de totale respons op de vragenlijsten ontoereikend om de resultaten te kunnen generaliseren naar de totale onderzoeksgroep. De respons op de vragenlijsten voor ouders is ten opzichte van voorgaande jaren vrijwel gelijk gebleven (tussen de 55%-65%, afhankelijk van welke vragenlijst). De respons op de vragenlijsten voor leerkrachten was vergeleken met voorgaande jaren dit jaar erg laag (41%-47% dit jaar om 58%-62% voorgaande jaren). Er zijn verschillen tussen instellingen met betrekking tot de respons. De respons voor Entréa en Lindenhout is goed, de respons voor 't Kabouterhuis en Trajectum is onvoldoende. Dit betekent dat de resultaten van 't Kabouterhuis en Trajectum niet gegeneraliseerd kunnen worden naar de totale groep kinderen die STOP4-7 gevolgd heeft bij deze instellingen. De respons op de vragenlijsten die door de trainers worden ingevuld is dit schooljaar goed (88%-100%, afhankelijk van welke vragenlijst). Dat is een verbetering ten opzichte van het voorgaande schooljaar toen de respons op deze vragenlijsten minder was (69%-100%, afhankelijk van welke vragenlijst¹⁸).

Naast de lage respons is er een tweede kanttekening die geplaatst moet worden bij bovenstaande resultaten. Er zijn op alle gebieden (doelgroep, respons en uitkomsten) verschillen tussen de instellingen. Dit heeft consequenties voor het interpreteren van de totale resultaten voor STOP4-7 Nederland. Op het gebied van de doelgroep blijkt uit de praktijk dat kinderen en ouders die hulp krijgen middels STOP4-7 grofweg in twee groepen ingedeeld kunnen worden: kinderen uit het regulier onderwijs waarbij het een eerste contact met jeugdzorg betreft, en kinderen vanuit het speciaal onderwijs die al bekend zijn met hulp binnen de jeugdzorg. Een tweede grove indeling die gemaakt kan worden binnen de doelgroep, is kinderen uit de Randstad ('t Kabouterhuis en Trajectum) en kinderen uit het Oosten van Nederland (Entréa en Lindenhout). Zo blijkt uit de praktijk dat 't Kabouterhuis en Trajectum aanzienlijk meer allochtone deelnemers binnen STOP4-7 hebben. Deze doelgroepverschillen kunnen van invloed zijn op de respons en de uitkomsten van STOP4-7. Om die reden dienen de gegevens van alle instellingen tezamen voorzichtig geïnterpreteerd te worden.

Naast twee algemene kanttekeningen zijn er nog een viertal opvallendheden die hier besproken zullen worden. Ten eerste wordt in dit onderzoek naast het toetsen van gemiddelden ook per kind gekeken naar in hoeveel kinderen en hun ouders en leerkrachten baat hebben bij het programma. Daaruit blijkt dat een groot deel van de kinderen en ouders nog ernstige problematiek te ervaren bij het beëindigen van STOP4-7. Ook is het percentage kinderen wat vooruitgaat op externaliserend probleemgedrag niet hoog (38% volgens ouders, 18% volgens leerkrachten). Echter, 59% van de ouders rapporteert een significante vooruitgang op de mate van belasting die zij ervaren bij de opvoeding. Wanneer ouders zich sterker voelen in de rol als opvoeder, zullen zij eerder de nieuw geleerde vaardigheden tijdens de STOP4-7 interventie consequent blijven hanteren, en kan de gedragsproblematiek van de kinderen verder verbeteren. Dit is ook bevestigd in onderzoek met de follow-up gegevens die een half jaar na het beëindigen

¹⁸ Bastiaanssen, I.L.W. & Veerman, J.W. (2009). *Stop 4-7 Nederland: Resultaten 2008-2009*. Nijmegen: Praktikon.

van STOP4-7 worden ingezameld¹⁹. Een half jaar na het beëindigen van STOP4-7 was het probleemgedrag volgens ouders verder verminderd.

Een tweede punt van aandacht is de uitkomsten van de Schaal Ouderlijk Gedrag. Uit de uitkomsten van deze vragenlijst die vraagt naar opvoedingsvaardigheden blijkt dat ouders bij de start van STOP4-7 geen problemen rapporteren aangaande de opvoeding. Daarentegen ervaren ouders een hoge opvoedingsbelasting en rapporteren zij ernstige gedragsproblemen bij hun kinderen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat ouders het lastig vinden om te rapporteren over hun opvoedgedrag. Zij bagatelliseren de problemen die zij hierbij ervaren uit schaamte of schuldgevoel, of zij menen oprecht dat ze al goede opvoeders zijn. Een andere verklaring kan te maken hebben met de normgegevens behorende bij deze vragenlijst. Deze normgegevens zijn gebaseerd op een kleine groep Vlaamse ouders (n=154)²⁰. Naast het kleine aantal is deze groep Vlaamse ouders wellicht niet representatief voor de doelgroep van STOP4-7 Nederland (gemengd autochtoon Nederlandse en allochtoon Nederlandse ouders).

Een derde opvallend resultaat van dit schooljaar is dat de leerkrachten minder betrokken lijken te zijn bij STOP4-7. De aanwezigheid bij de leerkrachtraining is minder, de respons op de vragenlijsten lager, en de leerkrachten ervaren minder effecten van STOP4-7 dan het voorgaande schooljaar 2008-2009²¹. Daarentegen, als je de resultaten van dit schooljaar vergelijkt met voorgaande jaren (2003-2009) dan komen ze meer overeen. Schooljaar 2008-2009 was wellicht eerder de uitzondering. Maar vergeleken met ouders zijn leerkrachten minder betrokken en minder tevreden over STOP4-7.

Ten slotte blijkt dat, ondanks een stijging ten opzichte van voorgaande jaren, de norm van het aantal huis- en schoolbezoeken gemiddeld genomen weer niet gehaald wordt. Ook hier zijn er verschillen tussen instellingen. Trajectum scoort het laagst bij zowel de huis- als schoolbezoeken. 't Kabouterhuis scoort laag bij huisbezoeken. Entréa scoort laag bij schoolbezoeken. Dat laatste kan verklaard worden door het feit dat jeugdzorg (STOP4-7) en onderwijs geïntegreerd zijn bij Entréa.

3.3 Aanbevelingen voor onderzoek en praktijk

Naar aanleiding van de resultaten van schooljaar 2009-2010 is er een aantal aanbevelingen voor onderzoek en praktijk te geven. In deze laatste paragraaf worden eerst de aanbevelingen voor onderzoek besproken en vervolgens aanbevelingen voor de praktijk gegeven.

De totale respons schommelt rond de 60%, dit is de grens tussen onvoldoende en aanvaardbare respons. Met een programma als STOP4-7 waarbij voldoende, vooraf vastgestelde, contacten met ouders zijn, moet een respons van 80% op twee meetmomenten haalbaar zijn. Entréa en Lindenhout halen deze respons boven de 80%. Hoe komt het dat dit Trajectum en 't Kabouterhuis niet lukt? Een verklaring hiervoor kan zijn dat werken met vragenlijsten onvoldoende is ingebed binnen de interventie STOP4-7. Daarnaast hebben deze Randstedelijke instellingen te maken met deelnemers van wie Nederlands niet de eerste taal is. Vragenlijsten invullen kan problemen geven voor deze

¹⁹ Van der Woude, E. E. (2009). *Het lange termijn effect van de training STOP4-7 op het agressieve gedrag van kinderen tussen de 4 en 7 jaar en de rol die ouderlijk gedrag hierin speelt*. Ongepubliceerde masterthesis. Radboud Universiteit: Nijmegen. Deze scriptie is op te vragen bij Praktikon.

²⁰ Van Leeuwen, K. (2002). *Beknopte Handleiding voor het praktisch gebruik van de Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG)*. Vakgroep Ontwikkelings- en Persoonlijkheidspsychologie Universiteit Gent.

²¹ Bastiaanssen, I.L.W. & Veerman, J.W. (2009). *Stop 4-7 Nederland: Resultaten 2008-2009*. Nijmegen: Praktikon.

deelnemers. Om die reden wordt in 2011 een bijeenkomst belegd met ontwikkelaars, uitvoerders van 't Kabouterhuis en Trajectum en de onderzoeker om met elkaar de mogelijkheden van deze specifieke groep deelnemers met betrekking tot de deelname aan STOP4-7 en het onderzoek te bespreken. Een tweede aanbeveling voor het onderzoek heeft te maken met het rapporteren van gemiddelden over de totale onderzoeksgroep. Naast deze manier van effecten berekenen blijkt het ook van belang om individuele uitkomsten te bekijken. Het percentage kinderen dat bij einde klachtenvrij is, en het percentage kinderen welke bij einde een betrouwbare vooruitgang heeft doorgemaakt na het volgen van STOP4-7, is een belangrijke aanvulling op de resultaten aangaande de effectiviteit van de interventie. Uit extra analyses van follow up data (Delsing, Bastiaanssen & Veerman, 2010²²) blijkt dat er verschillende groepen kinderen te onderscheiden zijn in de onderzoeksgroep, gebaseerd op de ernst van de problematiek en de mate van vooruitgang (een half jaar) na het beëindigen van STOP4-7. Zo bleek dat kinderen die volgens hun ouders geen of geringe mate van probleemgedrag vertonen baat hebben bij STOP4-7, maar kinderen die een zeer hoge mate van probleemgedrag vertonen hebben geen baat bij STOP4-7. Om dit verder te onderzoeken heeft STOP4-7 Nederland een extra instrument toegevoegd aan het onderzoek waarmee dossiergegevens verzameld kunnen worden²³. Het komend jaar gaat een scriptiestudent dossieronderzoek uitvoeren bij (een deel van) de kinderen die afgelopen schooljaar STOP4-7 hebben ontvangen bij alle vier instellingen. Deze doelgroepgegevens zullen gekoppeld worden aan de in dit rapport gepresenteerde uitkomsten om te onderzoeken in hoeverre de verschillen tussen de doelgroepen van instellingen van invloed zijn op de uitkomsten van STOP4-7. Resultaten worden halverwege 2011 verwacht. Een laatste aanbeveling voor het onderzoek betreft de Schaal Ouderlijk Gedrag (SOG). In 2011 is een vernieuwde versie van deze vragenlijst beschikbaar, met nieuwe normgegevens voor de Nederlandse populatie. Daarnaast bestaat deze versie uit minder items (vragen) en heeft het betere psychometrische eigenschappen zoals een sterkere factorstructuur. Het voorstel van onderzoekers aan STOP4-7 Nederland is om deze nieuwe versie van de SOG te implementeren binnen het evaluatieonderzoek naar STOP4-7.

Een aanbeveling voor de praktijk is om van de betrokkenheid van leerkrachten bij STOP4-7 een aandachtspunt te maken. Ondanks dat leerkrachten steeds minder tijd lijken te hebben voor buitenschoolse activiteiten zoals STOP4-7, is het van belang leerkrachten gemotiveerd te krijgen en houden voor STOP4-7 aangezien de multi-modaliteit één van de sterke punten van STOP4-7 is. Een tweede aanbeveling voor de praktijk betreft het aantal huis- en schoolbezoeken. Uit nader onderzoek door De Mey & Bastiaanssen (2010)²⁴, waarbij de effecten van het STOP4-7 programma van Vlaanderen en Nederland zijn vergeleken, blijkt dat Vlaanderen een hogere effectgrootte heeft dan Nederland. Dit verschil kon niet verklaard worden door een verschil in ernst van de problematiek of meer comorbiditeit (zowel internaliserende als externaliserende problematiek) in Nederland. Een mogelijke verklaring voor dit verschil in effectiviteit is dat Vlaanderen meer huis- en schoolbezoeken uitvoert. Huis- en schoolbezoeken zijn

²² Delsing, M., Bastiaanssen, I. L. W., & Veerman, J. W. (2010, september). *Long-Term Effectiveness and Mechanisms of Change of a Multimodal Program for Treating Behavioral Problems of Young Children*. Presentatie tijdens EUSARF CongresInside Out, Groningen. De sheets van zijn presentatie zijn beschikbaar via de website van STOP4-7 (www.stop4-7.nl).

²³ De SDI Start STOP4-7 is halverwege dit gerapporteerde schooljaar al ingevoerd maar van de 107 kinderen zijn maar van 31 kinderen gegevens bekend. Om die reden gaat de scriptiestudent minimaal van alle 107 kinderen de SDI verzamelen. Daarnaast zal zij middels een steekproef een gedeelte van de dossiers uitvoeriger gaan scoren.

²⁴ De Mey, W., & Bastiaanssen, I. L. W. (2010, september). Multi-method approach to disruptive behavioural problems in young children: Results after 10 years of STOP4-7 in Belgium and the Netherlands. Presentatie tijdens EUSARF CongresInside Out, Groningen. De sheets van zijn presentatie zijn beschikbaar via de website van STOP4-7 (www.stop4-7.nl).

belangrijk omdat door middel van individuele contacten van de trainers met de ouders en de leerkracht het geleerde tijdens de groepsbijeenkomsten praktisch vorm krijgt binnen de eigen omgeving van de ouder/leerkracht. Dit benadrukt nogmaals het belang om te voldoen aan de minimaal gestelde norm van 5 huisbezoeken en 4 schoolbezoeken.

Bovenstaande conclusies en aanbevelingen zijn binnen STOP4-7 Nederland besproken met uitvoerders, bestuurders en de programmaontwikkelaar van STOP4-7. In 2011 wordt de methodiekhandleiding herschreven. Uitkomsten van STOP4-7 Nederland ten aanzien van de inhoud van het programma STOP4-7 zullen daarbij in beschouwing genomen worden.

3.4 Tenslotte

In de inleiding van dit rapport zijn met behulp van het zorgevaluatiemodel van Veerman drie onderzoeksvragen gesteld. De eerste vraag was; Wordt de beoogde doelgroep bereikt? Kinderen die starten met STOP4-7 hebben volgens hun ouders en leerkrachten ernstige externaliserende gedragsproblemen. Daarmee is de doelgroep van STOP4-7 bereikt. Wel zijn er verschillen tussen instellingen en zullen meer gegevens over de doelgroep verzameld gaan worden om die verschillen te kunnen verklaren. De tweede vraag was: Wordt de interventie uitgevoerd zoals bedoeld? Ook deze vraag kan positief worden beantwoord met de gevonden resultaten. Uitvoerders van STOP4-7 houden zich aan het protocol van de interventie. Wel wordt de norm van huis- en schoolbezoeken niet gehaald. Ten slotte de derde vraag: Worden de gewenste uitkomsten behaald? De resultaten laten een significante verbetering zien aangaande gedragsproblemen bij kinderen en opvoedingsbelasting bij ouders. Daarmee worden de gewenste uitkomsten behaald. Wel is er bij het beëindigen van STOP4-7 nog sprake van ernstige problematiek. Blijkbaar biedt de interventie STOP4-7 uitkomst, maar nog onvoldoende. Voortzetting van de zorg in de vorm van individuele huisbezoeken zou een verdere daling van gedragsproblemen en opvoedingsbelasting te weeg kunnen brengen.

Ondanks genoemde beperkingen van het uitgevoerde onderzoek zijn deze resultaten en belangrijke bron van informatie die bijdraagt aan het verder professionaliseren van de uitvoering en organisatie van STOP4-7. De resultaten worden benut om in de praktijk van STOP4-7 de juiste doelgroep te blijven bedienen en de methoden bij te stellen om tot optimale uitkomsten te kunnen komen. Daarmee onderscheidt STOP4-7 zich van het overgrote deel van jeugdzorgvormen in Nederland. Zonder de extra inspanningen van de betrokken instellingen, hulpverleners en uiteraard ouders en leerkrachten was dit niet mogelijk geweest.

Bijlage 1. Tabellen

Tabel 1. Respons (%) op de vragenlijsten per instelling periode 2009-2010

Instelling	Lijst	Aantal trainingen ²⁵	N ²⁶	Voormeting	Nameting	Voor- en nameting
<i>Landelijk 2003-2009</i>	<i>CBCL ouder</i>	51	336	86,9% (292)	66,1% (222)	58,3% (196)
	<i>TRF</i>	51	349	89,4% (312)	93,4% (327)	62,2% (217)
	<i>NOSI(K)</i>	51	336	80,1% (269)	67,9% (228)	56,3% (189)
	<i>SOG4-7</i>	47	321	80,7% (259)	63,9% (205)	51,4% (165)
	<i>BESTE ouder</i>	41	306		63,7% (195)	
	<i>BESTE leerkracht</i>	30	222		57,7% (128)	
<i>Entréa</i>	<i>CBCL ouder</i>	4	22	90,9% (20)	81,8% (18)	77,3% (17)
	<i>TRF</i>	4	22	54,5% (12)	54,5% (12)	40,9% (9)
	<i>NOSIK</i>	4	22	77,3% (17)	72,7% (16)	63,6% (14)
	<i>SOG4-7</i>	4	22	77,3% (17)	81,8% (18)	63,6% (14)
	<i>BESTE ouder</i>	4	22	-	77,3% (17)	-
	<i>BESTE leerkracht</i>	4	22	-	54,5% (12)	-
<i>Trajectum</i>	<i>CBCL ouder</i>	2	12	75,0% (9)	50,0% (6)	41,7% (5)
	<i>TRF</i>	2	12	75,0% (9)	58,3% (7)	41,7% (5)
	<i>NOSIK</i>	2	12	33,3% (4)	41,7% (5)	8,3% (1)
	<i>SOG4-7</i>	2	12	75,0% (9)	41,7% (7)	33,3% (4)
	<i>BESTE ouder</i>	2	12	-	50,0% (6)	-
	<i>BESTE leerkracht</i>	2	12	-	50,0% (6)	-
<i>Lindenhout</i>	<i>CBCL ouder</i>	3	18	100% (18)	88,9% (16)	88,9% (16)
	<i>TRF</i>	3	18	66,7% (12)	61,1% (11)	61,1% (11)
	<i>NOSIK</i>	3	18	94,4% (17)	72,2% (13)	66,6% (12)
	<i>SOG4-7</i>	3	18	100% (18)	77,8% (14)	77,8% (14)
	<i>BESTE ouder</i>	3	18	-	55,6% (10)	-
	<i>BESTE leerkracht</i>	3	18	-	38,9% (7)	-
<i>'t Kabouterhuis</i>	<i>CBCL ouder</i>	7	55	69,1% (38)	70,9% (39)	45,5% (25)
	<i>TRF</i>	7	55	70,9% (39)	52,7% (29)	34,5% (19)
	<i>NOSIK</i>	7	55	83,6% (46)	70,9% (39)	58,2% (32)
	<i>SOG4-7</i>	7	55	89,1% (49)	80,0% (44)	67,3% (37)
	<i>BESTE ouder</i>	7	55	-	67,3% (37)	-
	<i>BESTE leerkracht</i>	7	55	-	45,5% (25)	-
<i>Totaal respons 2009-2010</i>	<i>CBCL ouder</i>	16	107	79,4% (85)	73,8% (79)	58,9% (63)
	<i>TRF</i>	16	107	67,3% (72)	55,1% (59)	41,1% (44)
	<i>NOSIK</i>	16	107	73,8% (79)	68,2% (73)	55,1% (59)
	<i>SOG4-7</i>	16	107	86,9% (93)	75,7% (81)	64,5% (69)
	<i>BESTE ouder</i>	16	107	-	66,4% (71)	-
	<i>BESTE leerkracht</i>	16	107	-	46,7% (50)	-

Toelichting:

Per kind worden de vragenlijsten van één informant (bijvoorbeeld alleen van de moeder) gebruikt die op beide meetmomenten de vragenlijsten heeft ingevuld. De respons op twee meetmomenten (voor- en nameting) is goed boven de 80%, redelijk tussen de 70-79%, voldoende tussen de 60-69%, en onvoldoende beneden de 60%²⁷.

²⁵ Aantal trainingen waarbij desbetreffende vragenlijst is afgenomen.

²⁶ Aantal deelnemers die desbetreffende vragenlijst hebben ontvangen. De verschillen in aantallen worden verklaard doordat a) 't Kabouterhuis is gestart met enkel TRF, en hebben vervolgens hun onderzoeksset uitgebreid met CBCL en NOSIK en als laatste de SOG4-7, en b) de BESTE vragenlijsten pas later deel zijn gaan uitmaken van het onderzoek, eerst die voor ouders en pas vanaf schooljaar 2006-2007 die voor leerkrachten.

²⁷ Van Yperen, T.A., Roosma, D., & Veerman, J.W. (2008). Instrumenten voor het meten van uitkomsten en uitvoering van de zorg. In T.A. van Yperen & J.W. Veerman (red.), *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg* (blz. 245-270). Delft: Eburon.

Tabel 2. Verandering in probleemgedrag volgens ouders periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen		Voormeting			Nameting			VM-NM	VM-NM
				Gem.	SD	%PG	Gem.	SD	%PG	ES	% BV
Totaal probleemgedrag (CBCL)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	184	65,1	9,7	76,7	60,7*	10,4	57,8	0,44	39,0
	Entréa	4	17	67,5	5,8	94,1	62,8*	8,3	70,6	0,66	35,3
	Trajectum	2	5	57,0	15,1	60,0	55,2	12,5	60,0	0,13	20,0
	Lindenhout	3	16	68,8	5,1	93,8	63,0*	7,1	68,8	0,94	56,3
	't Kabouterhuis	7	25	59,1	8,6	44,0	54,9*	10,2	24,0	0,45	40,0
	Totaal	16	63	63,7	9,0	71,4	59,1*	9,8	50,8	0,48	41,3
Internaliseren (CBCL)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	178	58,5	10,8	52,7	54,9*	11,1	33,9	0,33	26,5
	Entréa	4	17	58,2	8,4	47,1	56,3	8,0	41,2	0,31	17,6
	Trajectum	2	5	50,6	12,9	20,0	45,8	12,2	20,0	0,38	20,0
	Lindenhout	3	16	61,9	6,6	68,8	56,4*	7,5	31,3	0,79	37,5
	't Kabouterhuis	7	25	52,2	8,8	20,0	51,4	10,2	20,0	0,08	20,0
	Totaal	16	63	56,16	9,4	39,7	53,5*	28,6	28,6	0,28	23,8
Externaliseren (CBCL)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	184	68,7	8,7	84,1	64,4*	9,5	70,3	0,47	30,7
	Entréa	4	17	69,1	6,2	88,2	64,1*	8,6	76,5	0,66	29,4
	Trajectum	2	5	60,4	12,0	60,0	57,8	8,4	36,0	0,25	40,0
	Lindenhout	3	16	70,8	6,1	93,8	65,5*	7,3	75,0	0,78	43,8
	't Kabouterhuis	7	25	63,6	8,5	60,0	58,3*	7,7	60,0	0,66	40,0
	Totaal	16	63	66,6	8,3	76,2	61,7*	8,4	58,7	0,60	38,1

Toelichting:

Voor voormeting en nameting worden steeds de gemiddelde T-scores gegeven met de standaarddeviatie. T-scores kleiner of gelijk aan 59 wijzen erop dat de problemen binnen het normale gebied vallen, scores tussen de 60 en de 63 wijzen op problemen in het subklinische gebied en scores van 64 of hoger wijzen op problemen in het klinische gebied. Als er een statistisch significante verandering aantoonbaar is dan staat na de gegevens over de nameting een asterisk (*), de kans dat een geconstateerde verbetering op toeval berust is dan 10% of kleiner. Wanneer er een streepje staat, zijn hier geen gegevens.

Gem. = gemiddelde T-score (=standaardscore: de gemiddelde afwijking van de norm). Zie voor uitleg T-scores: Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2007). *Multicultural Supplement to the Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.

SD = standaarddeviatie (spreiding van de individuele T-scores om het gemiddelde (= Gem.)).

% PG = percentage probleemgebied. Geeft telkens het percentage deelnemers aan dat op een aspect in het probleemgebied

²⁸ Voor analyses worden de T-scores van bepaalde schalen van de vragenlijsten gebruikt. Wanneer ouders niet alle vragen beantwoorden kunnen de schalen die bij de ontbrekende vragen horen niet berekend worden en zal het aantal respondenten (N) voor die schaal verder achteruitgaan. Om die reden komt het aantal respondenten zoals in bovenstaande tabel weergegeven niet altijd overeen met het aantal respondenten zoals weergegeven in de responstabel (Tabel 1).

scoort. Het probleemgebied is voor iedere schaal bepaald op een T-score > 60 (> 90ste percentiel). Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

ES = Effectsize (effectgrootte) (zie Bijlage 2: uitleg ES). Een ES groter of gelijk aan 0,80 duidt op een groot effect, een ES tussen de 0,50 en 0,79 betekent een middelgroot effect, een ES tussen de 0,20 en de 0,49 is een klein effect, en een ES lager dan 0,20 is een klein effect.

% BV = percentage betrouwbare vooruitgang. Dit is het percentage van *individuele* kinderen die tijdens de training significant vooruit zijn gegaan (berekend met de RCI; Reliable Change Index).

Tabel 3. Verandering in probleemgedrag volgens leerkrachten periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal		Voormeting			Nameting			VM-NM	VM-NM
		trainingen	N ²⁹	Gem.	SD	%PG	Gem.	SD	%PG	ES	% BV
Totaal probleemgedrag (TRF)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	191	64,4	7,4	75,3	62,2*	7,7	67,0	0,29	24,1
	Entréa	4	9	57,7	5,0	55,6	52,9*	3,4	11,1	1,11	55,6
	Trajectum	2	5	66,2	3,6	100	66,2	7,8	80,0	0,0	20,0
	Lindenhout	3	11	63,4	7,9	72,7	64,4	12,3	72,7	-0,10	9,1
	't Kabouterhuis	7	19	69,2	7,7	94,7	66,2*	7,7	73,7	0,39	36,8
	Totaal	16	44	65,6	8,0	81,8	63,0*	9,7	61,4	0,28	31,8
Internaliseren (TRF)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	204	56,5	8,6	35,0	55,2*	8,6	26,7	0,13	16,2
	Entréa	4	9	58,1	10,7	55,6	53,1*	9,7	22,2	0,49	33,3
	Trajectum	2	5	48,8	5,6	0,0	52,6	10,7	20,0	-0,44	0,0
	Lindenhout	3	11	56,5	9,3	36,4	55,0	10,3	36,4	0,15	18,2
	't Kabouterhuis	7	19	58,7	7,9	42,1	58,2	9,9	47,4	0,06	10,5
	Totaal	16	44	56,9	8,9	38,6	55,7	9,9	36,4	0,13	15,9
Externaliseren (TRF)	<i>Landelijk 2003-2009</i>	51	203	68,5	10,0	85,9	65,9*	9,19	77,2	0,27	19,7
	Entréa	4	9	56,2	8,3	33,3	54,3	6,3	11,1	0,26	22,2
	Trajectum	2	5	68,4	3,7	100	68,6	8,1	80,0	-0,03	0,0
	Lindenhout	3	11	67,8	8,8	90,9	68,2	10,4	81,8	-0,04	9,1
	't Kabouterhuis	7	19	72,3	7,6	94,7	68,5*	7,6	89,5	0,49	26,3
	Totaal	16	44	67,4	9,7	81,8	65,6*	9,8	70,5	0,19	18,2

Toelichting:

Voor voormeting en nameting worden steeds de gemiddelde T-scores gegeven met de standaarddeviatie. T-scores kleiner of gelijk aan 59 wijzen erop dat de problemen binnen het normale gebied vallen, scores tussen de 60 en de 63 wijzen op

²⁹ Voor analyses worden de T-scores van bepaalde schalen van de vragenlijsten gebruikt. Wanneer ouders niet alle vragen beantwoorden kunnen de schalen die bij de ontbrekende vragen horen niet berekend worden en zal het aantal respondenten (N) voor die schaal verder achteruitgaan. Om die reden komt het aantal respondenten zoals in bovenstaande tabel weergegeven niet altijd overeen met het aantal respondenten zoals weergegeven in de responstabel (Tabel 1).

problemen in het subklinische gebied en scores van 64 of hoger wijzen op problemen in het klinische gebied. Als er een statistisch significante verandering aantoonbaar is dan staat na de gegevens over de nameting een asterisk (*), de kans dat een geconstateerde verbetering op toeval berust is dan 10% of kleiner. Wanneer er een streepje staat, zijn hier geen gegevens. Gem. = gemiddelde T-score (=standaardscore: de gemiddelde afwijking van de norm). Zie voor uitleg T-scores: Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2007). *Multicultural Supplement to the Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.

SD = standaarddeviatie (spreiding van de individuele T-scores om het gemiddelde (= Gem.)).

% PG = percentage probleemgebied. Geeft telkens het percentage deelnemers aan dat op een aspect in het probleemgebied scoort. Het probleemgebied is voor iedere schaal bepaald op een T-score > 60 (> 90ste percentiel). Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

ES = Effectsize (effectgrootte) (zie Bijlage 2: uitleg ES). Een ES groter of gelijk aan 0,80 duidt op een groot effect, een ES tussen de 0,50 en 0,79 betekent een middelgroot effect, een ES tussen de 0,20 en de 0,49 is een klein effect, en een ES lager dan 0,20 is een klein effect.

% BV = percentage betrouwbare vooruitgang. Dit is het percentage van *individuele* kinderen die tijdens de training significant vooruit zijn gegaan (berekend met de RCI; Reliable Change Index).

Tabel 4. Verandering in opvoedingsbelasting periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	N ³⁰	Voormeting			Nameting			VM-NM	VM-NM
				Gem.	SD	%PG	Gem.	SD	%PG	ES	% BV
Totale stress (NOSIK)	<i>Landelijk 2003-2009</i> ³¹	51	187	2,42	1,37	79,4	1,77*	1,51	56,6	0,45	51,9
	Entréa	4	14	3,05	0,99	92,9	1,97*	1,49	50,0	0,85	71,4
	Trajectum	2	1	-	-	0,0	-	-	0,0	0,0	0,0
	Lindhout	3	12	3,60	1,49	91,7	2,21*	1,45	66,7	0,95	75,0
	't Kabouterhuis	7	32	1,51	1,29	52,1	1,04*	1,19	37,5	0,38	50,0
	Totaal	16	59	2,26	1,58	69,5	1,47*	1,42	45,8	0,53	59,3

Toelichting:

Voor voormeting en nameting worden steeds de gemiddelde deviatiescores gegeven met de standaarddeviatie. Deviatiescores groter of gelijk aan 1,282 wijzen op aanzienlijke problemen (de klinische range), scores boven de 1,645 wijzen op ernstige problemen en scores boven de 1,96 wijzen op zeer ernstige problemen. Als er een statistisch significante verandering aantoonbaar is dan staat na de gegevens over de nameting een asterisk (*), de kans dat een geconstateerde verbetering op toeval berust is dan 10% of kleiner. Wanneer er een streepje staat, zijn hier geen gegevens.

Gem. = gemiddelde deviatiescore (=standaardscore: de gemiddelde afwijking van de norm (= 0)) (zie Bijlage 2: uitleg deviatiescores).

SD = standaarddeviatie (spreiding van de individuele deviatiescores om het gemiddelde (= Gem.)).

% PG = percentage probleemgebied. Geeft telkens het percentage deelnemers aan dat op een aspect in het probleemgebied scoort. Het probleemgebied is voor iedere schaal bepaald op een deviatiescore > 1.282 (> 90ste percentiel). Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

ES = Effectsize (effectgrootte) (zie Bijlage 2: uitleg ES). Een ES groter of gelijk aan 0,80 duidt op een groot effect, een ES tussen de 0,50 en 0,79 betekent een middelgroot effect, een ES tussen de 0,20 en de 0,49 is een klein effect, en een ES lager dan 0,20 is een klein effect.

% BV = percentage betrouwbare vooruitgang. Dit is het percentage van *individuele* kinderen die tijdens de training significant vooruit zijn gegaan (berekend met de RCI; Reliable Change Index).

³⁰ Voor analyses worden de deviatiescores van bepaalde schalen van de vragenlijsten gebruikt. Wanneer ouders niet alle vragen beantwoorden kunnen de schalen die bij de ontbrekende vragen horen niet berekend worden en zal het aantal respondenten (N) voor die schaal verder achteruitgaan. Om die reden komt het aantal respondenten zoals in bovenstaande tabel weergegeven niet altijd overeen met het aantal respondenten zoals weergegeven in de responstabel (Tabel 1).

³¹ In de periode 2003-2006 is de NOSI afgenomen. Om de uitkomsten van deze periode te kunnen vergelijken met 2006-2007 is de NOSIK (verkorte versie) berekend uit de NOSI.

Tabel 5. Verandering in ouderlijk gedrag periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen		Voormeting			Nameting			VM-NM	VM-NM
				Gem.	SD	%PG	Gem.	SD	%PG	ES	% BV
Positief gedrag ouders	<i>Landelijk 2003-2009</i>	50	173	0,31	1,16	17,0	0,03*	1,08	10,2	0,25	0,5
	Entréa	4	14	0,22	0,82	14,3	0,04	1,06	8,3	0,19	0,0
	Trajectum	2	4	-0,62	0,84	0,0	-0,09	1,29	25,0	-0,49	0,0
	Lindenhout	3	14	0,68	1,04	21,4	0,20*	0,64	0,0	0,56	0,0
	't Kabouterhuis	7	37	0,26	1,18	14,7	0,13*	0,99	8,6	0,12	0,0
	Totaal	16	69	0,29	1,09	15,2	0,11	0,94	7,8	0,18	0,0
Aanleren regels	<i>Landelijk 2003-2009</i>	50	171	0,48	1,23	23,0	0,34*	1,14	22,7	0,12	3,1
	Entréa	4	14	0,54	1,26	28,6	0,28	1,43	28,6	0,19	0,0
	Trajectum	2	4	-0,19	0,53	0,0	-0,19	0,53	0,0	0,0	0,0
	Lindenhout	3	14	0,98	1,39	35,7	0,72	1,29	35,7	0,19	0,0
	't Kabouterhuis	7	37	0,63	1,22	24,3	0,74	1,51	24,3	-0,08	0,0
	Totaal	16	69	0,63	1,24	26,1	0,59	1,41	26,1	0,03	0,0
Sociaal belonen	<i>Landelijk 2003-2009</i>	50	164	0,35	1,14	26,3	0,04*	0,95	21,4	0,30	15,0
	Entréa	4	14	0,19	1,35	28,6	0,11	0,90	21,4	0,07	7,1
	Trajectum	2	4	0,49	1,50	25,0	0,49	1,23	50,0	0,00	0,0
	Lindenhout	3	14	1,25	1,79	42,9	0,41	1,28	35,7	0,54	14,3
	't Kabouterhuis	7	37	0,37	1,04	27,0	0,52	1,06	33,3	-0,14	5,6
	Totaal	16	69	0,52	1,34	30,4	0,41	1,08	32,4	0,09	9,3

³² Voor analyses worden de deviatiescores van schalen en totalen van vragenlijsten gebruikt. Bij de SOG zijn de scores ook omgerekend naar deviatiescores om ze vergelijkbaar te maken met de andere vragenlijsten zoals de CBCL en de NOSIK (hoe hoger de score, hoe problematischer). Wanneer ouders niet alle vragen beantwoorden kunnen de schalen die bij de ontbrekende vragen horen niet berekend worden en zal het aantal respondenten (N) voor die schaal verder achteruitgaan. Om die reden komt het aantal respondenten zoals in bovenstaande tabel weergegeven niet altijd overeen met het aantal respondenten zoals weergegeven in de responstabel (Tabel 1).

Hard straffen	<i>Landelijk 2003-2009</i>	50	169	0,12	1,12	19,1	-0,15*	0,91	12,9	0,26	7,8
	Entréa	4	14	-0,16	0,75	7,1	-0,64*	0,52	0,0	0,74	7,1
	Trajectum	2	3	-0,64	0,00	0,0	-0,42	0,38	0,0	-0,82	0,0
	Lindenhout	3	14	0,22	1,17	28,6	0,07	1,18	21,4	0,13	0,0
	't Kabouterhuis	7	37	0,12	1,06	21,6	-0,12	0,94	18,9	0,24	10,8
	Totaal	16	69	0,05	1,01	18,8	-0,20*	0,93	14,7	0,26	7,0
Inconsequent straffen	<i>Landelijk 2003-2009</i>	50	173	0,44	1,13	21,8	-0,05*	1,11	14,9	0,44	0,5
	Entréa	4	14	0,09	1,27	14,3	-0,22	1,61	21,4	0,21	0,0
	Trajectum	2	4	0,27	0,91	25,0	0,17	1,14	25,0	0,10	0,0
	Lindenhout	3	14	0,43	1,24	21,4	-0,19*	1,18	14,3	0,51	0,0
	't Kabouterhuis	7	37	0,48	1,25	29,7	0,10*	1,00	10,8	0,34	0,0
	Totaal	16	69	0,38	1,22	24,6	-0,02*	1,17	14,5	0,30	0,0

Toelichting:

Voor voormeting en nameting worden steeds de gemiddelde deviatiescores gegeven met de standaarddeviatie. Deviatiescores groter of gelijk aan 1,282 wijzen op aanzienlijke problemen (de klinische range), scores boven de 1,645 wijzen op ernstige problemen en scores boven de 1,96 wijzen op zeer ernstige problemen. Als er een statistisch significante verandering aantoonbaar is dan staat na de gegevens over de nameting een asterisk (*), de kans dat een geconstateerde verbetering op toeval berust is dan 10% of kleiner. Wanneer er een streepje staat, zijn hier geen gegevens.

Gem. = gemiddelde deviatiescore (=standaardscore: de gemiddelde afwijking van de norm (= 0)) (zie Bijlage 2: uitleg deviatiescores).

SD = standaarddeviatie (spreiding van de individuele deviatiescores om het gemiddelde (= Gem.)).

% PG = percentage probleemgebied. Geeft telkens het percentage deelnemers aan dat op een aspect in het probleemgebied scoort. Het probleemgebied is voor iedere schaal bepaald op een deviatiescore > 1.282 (> 90ste percentiel). Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

ES = Effectsize (effectgrootte) (zie Bijlage 2: uitleg ES). Een ES groter of gelijk aan 0,80 duidt op een groot effect, een ES tussen de 0,50 en 0,79 betekent een middelgroot effect, een ES tussen de 0,20 en de 0,49 is een klein effect, en een ES lager dan 0,20 is een klein effect.

% BV = percentage betrouwbare vooruitgang. Dit is het percentage van *individuele* kinderen die tijdens de training significant vooruit zijn gegaan (berekend met de RCI; Reliable Change Index).

Tabel 6. Ervaren effectiviteit interventie ouders periode 2009-2010 (%)

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	N	Effectiviteit ouders (%)		
				Goed vooruit gegaan	Wel wat verbeterd	Onveranderd/slechter
Verandering in gedrag kind	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	188	51,1	42,6	6,4
	Entréa	4	18	55,6	33,3	11,1
	Trajectum	2	5	80,0	20,0	0,0
	Lindhout	3	9	44,4	44,4	11,1
	't Kabouterhuis	7	37	48,6	51,4	0,0
	Totaal	16	69	52,2	43,5	4,3
	Verandering in functioneren gezin	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	187	46,5	48,1
Entréa		4	18	61,1	27,8	11,1
Trajectum		2	6	66,7	33,3	0,0
Lindhout		3	10	60,0	40,0	0,0
't Kabouterhuis		7	35	40,0	51,4	8,6
Totaal		16	69	50,7	42,0	7,2
Manier van opvoeden kind		<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	188	58,5	38,3
	Entréa	4	18	61,1	33,3	5,6
	Trajectum	2	6	50,0	50,0	0,0
	Lindhout	3	10	66,7	22,2	11,1
	't Kabouterhuis	7	35	47,2	50,0	2,8
	Totaal	16	69	53,6	42,0	4,3
	Zicht op gedrag kind	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	186	55,9	34,9
Entréa		4	18	38,9	44,4	16,7
Trajectum		2	6	66,7	33,3	0,0
Lindhout		3	10	80,0	10,0	10,0
't Kabouterhuis		7	35	50,0	47,2	2,8
Totaal		16	69	52,9	40,0	7,1

Toelichting:

Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte

Tabel 7. Totaal ervaren effectiviteit interventie ouders periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	N	Effectiviteit ouders
Totale Effectiviteit	<i>Landelijk 2003-2009</i>	<i>41</i>	<i>163</i>	<i>73,6%</i>
	Entréa	4	18	72,2%
	Trajectum	2	5	80,0%
	Lindenhout	3	8	62,5%
	't Kabouterhuis	7	34	73,5%
	Totaal		16	65

Toelichting:

De totale effectiviteit is bepaald door de scores op eerste vier vragen op de Beoordelingsschaal voor Tevredenheid en Effect (BESTE) op te tellen. Hierin wordt gevraagd naar een eventuele gedragsverandering bij het kind, een eventuele verandering in de opvoeding, een eventuele verandering in het functioneren van het gezin, of het eventueel verkrijgen van meer zicht op het gedrag van het kind. Bij een mogelijke range van 4-16 is gekozen voor een afkappunt van 12. Een score op of boven dit afkappunt is een indicatie voor effectiviteit. Het percentage geeft aan hoeveel gezinnen een dergelijke score halen. De BESTE is vanaf 2004 afgenomen. Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

Tabel 8. Rapportcijfers van ouders over periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	n	Rapport cijfers
Tevredenheid over resultaten	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	184	7,6
	Entréa	4	17	7,7
	Trajectum	2	6	7,7
	Lindhout	3	9	7,3
	't Kabouterhuis	7	36	7,6
	Totaal	16	68	7,6
Tevredenheid over kindtrainers	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	144	8,4
	Entréa	4	18	8,3
	Trajectum	2	6	8,7
	Lindhout	3	10	8,5
	't Kabouterhuis	7	37	8,2
	Totaal	16	71	8,3
Tevredenheid over oudertrainers	<i>Landelijk 2003-2009</i>	41	144	8,1
	Entréa	4	18	8,2
	Trajectum	2	6	8,3
	Lindhout	3	10	8,2
	't Kabouterhuis	7	37	8,0
	Totaal	16	71	8,1

Toelichting rapportcijfers:

1: zeer slecht; 2: slecht; 3: ruim onvoldoende; 4: onvoldoende; 5: twijfelachtig; 6: voldoende; 7: ruim voldoende; 8: goed; 9: zeer goed; 10: uitmuntend

Tabel 9. Ervaren effectiviteit interventie leerkrachten periode 2009-2010 (%)

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	N	Effectiviteit leerkrachten (%)		
				Goed vooruit gegaan	Wel wat verbeterd	Onveranderd/slechter
Verandering in gedrag kind	<i>Landelijk 2006-2009</i>	30	108	18,5	61,1	20,4
	Entréa	4	11	18,2	54,5	27,3
	Trajectum	2	6	0,0	50,0	50,0
	Lindhout	3	6	0,0	66,7	33,3
	't Kabouterhuis	7	19	36,8	47,4	15,8
	Totaal	16	42	21,4	52,4	26,2
Verandering in functioneren gezin	<i>Landelijk 2006-2009</i>	30	69	24,6	66,7	8,7
	Entréa	4	5	40,0	40,0	20,0
	Trajectum	2	3	0,0	66,7	33,3
	Lindhout	3	3	0,0	33,3	66,7
	't Kabouterhuis	7	13	53,8	38,5	7,7
	Totaal	16	24	37,5	41,7	20,8
Manier van begeleiden kind	<i>Landelijk 2006-2009</i>	30	114	21,1	58,8	20,2
	Entréa	4	12	16,7	41,7	41,7
	Trajectum	2	6	0,0	33,3	66,7
	Lindhout	3	6	16,7	66,7	16,7
	't Kabouterhuis	7	22	18,2	68,2	13,6
	Totaal	16	46	5,2	56,5	28,3
Zicht op gedrag kind	<i>Landelijk 2006-2009</i>	30	113	14,2	53,1	32,7
	Entréa	4	12	8,3	33,3	58,3
	Trajectum	2	6	0,0	33,3	66,7
	Lindhout	3	6	16,7	33,3	50,0
	't Kabouterhuis	7	23	17,4	69,6	13,0
	Totaal	16	47	12,8	51,1	36,2

Toelichting:

Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

Tabel 10. Totaal Ervaren effectiviteit interventie leerkrachten periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	N	Effectiviteit leerkrachten
Totale Effectiviteit	<i>Landelijk 2006-2009</i>	<i>30</i>	<i>48</i>	<i>43,8</i>
	Entréa	4	5	60,0
	Trajectum	2	3	0,0
	Lindenhout	3	3	33,3
	't Kabouterhuis	7	9	77,8
	Totaal	16	20	55,0

Toelichting:

De totale effectiviteit is bepaald door de scores op eerste vier vragen op de Beoordelingsschaal voor Tevredenheid en Effect (BESTE) op te tellen. Hierin wordt gevraagd naar een eventuele gedragsverandering bij het kind, een eventuele verandering in de opvoeding, een eventuele verandering in het functioneren van het gezin, of het eventueel verkrijgen van meer zicht op het gedrag van het kind. Bij een mogelijke range van 4-16 is gekozen voor een afkappunt van 12. Een score op of boven dit afkappunt is een indicatie voor effectiviteit. Het percentage geeft aan hoeveel leerkrachten een dergelijke score halen. De BESTE is vanaf schooljaar 2006-2007 afgenomen. Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groeps grootte.

Tabel 11. Rapportcijfers van leerkrachten over periode 2009-2010

Dimensie	Instelling	Aantal trainingen	n	Rapport cijfers
Tevredenheid over resultaten	<i>Landelijk 2006-2009</i>	<i>30</i>	<i>114</i>	<i>6,9</i>
	Entréa	4	8	7,4
	Trajectum	2	5	5,0
	Lindenhout	3	5	6,2
	't Kabouterhuis	7	23	7,1
	Totaal	16	41	6,7
Tevredenheid over netwerktrainers	<i>Landelijk 2006-2009</i>	<i>30</i>	<i>116</i>	<i>7,9</i>
	Entréa	4	9	8,0
	Trajectum	2	5	7,8
	Lindenhout	3	7	8,0
	't Kabouterhuis	7	22	7,6
	Totaal	16	43	7,8

Toelichting rapportcijfers:

1: zeer slecht; 2: slecht; 3: ruim onvoldoende; 4: onvoldoende; 5: twijfelachtig; 6: voldoende; 7: ruim voldoende; 8: goed; 9: zeer goed; 10: uitmuntend

Tabel 12. Respons (in percentages) instrumenten behandelintegriteit per instelling periode 2009-2010

Instelling en training	N	Checklist kindtraining	Checklist oudertraining	Checklist leerkrachttraining	Formulier einde training
Landelijk 2007-2009 ³³	26	92.3% (24)	84,6.2% (22)	84,6% (22)	96,2% (25)
Entréa	4	100% (4)	100% (4)	100% (4)	100% (4)
Trajectum	2	100% (2)	100% (2)	100% (2)	100% (2)
Lindhout	3	100% (3)	100% (3)	100% (3)	100% (3)
Kabouterhuis	7	85,7% (6)	100% (7)	71,4% (5)	100% (7)
Totaal	16	93.8% (15)	100% (16)	87.5% (14)	100% (16)

Tabel 13. Behandelintegriteit (in percentages) van de kind-, ouder- en leerkrachttraining per instelling periode 2009-2010

Instelling en training	Behandelintegriteit Kindtraining	Behandelintegriteit Oudertraining	Behandelintegriteit Leerkrachttraining
Landelijk 2007-2009	93%	90%	85%
Entréa	83%	95%	75%
Trajectum	94%	93%	42%
Lindhout	91%	93%	82%
Kabouterhuis	97%	85%	89%
Totaal	92%	90%	77%

Toelichting:

De behandelintegriteit is berekend door het aantal behandelde onderdelen uit de betreffende training te delen door het totaal aantal onderdelen dat aan bod diende te komen, maal 100.

³³ De behandelintegriteit (uitvoeren van STOP4-7 zoals bedoeld) wordt sinds schooljaar 2007-2008 meegenomen in het onderzoek.

Tabel 14. Aanwezigheid van kinderen, ouders en leerkrachten bij de training periode 2009-2010

Instelling en training	Onderdeel	N	Aanwezigheids- percentage %
Landelijk 2007-2009	KT	170	91,4
	OT	170	83,7
	LT	164	67,4
Entréa	KT	22	91,8
	OT	22	90,9
	LT	17	45,1
Trajectum	KT	12	99,2
	OT	12	89,2
	LT	12	75,0
Lindenhout	KT	18	91,7
	OT	18	87,3
	LT	18	52,8
Kabouterhuis	KT	55	94,7
	OT	55	86,0
	LT	53	70,4
Totaal	KT	107	94,1
	OT	107	87,6
	LT	100	63,5

Toelichting:

KT=kindtraining, OT=oudertraining, LT=leerkrachttraining.

Het percentage aanwezigheid is berekend door het gemiddelde te delen door het aantal bijeenkomsten, maal 100.

Tabel 15. Gemiddeld aantal bezoeken van de ouders en de leerkracht in de kindtraining periode 2009-2010

Instelling	N	Ouder in kindtraining			Leerkracht in kindtraining		
		Min.	Max	Gemiddelde	Min.	Max	Gemiddelde
Landelijk 2007-2009	161	0	6	1,94	0	4	1,01
Entréa	22	1	6	4,23	1	4	2,42
Trajectum	12	1	2	1,25	1	1	1,00
Lindenhout	18	1	9	2,67	0	2	0,70
Kabouterhuis	53	0	2	1,00	0	2	1,00
Totaal	105	0	9	1,99	0	4	1,17

Tabel 16. Aantal huis- en schoolbezoeken periode 2009-2010

Instelling en training	N	Huisbezoeken			Schoolbezoeken		
		Norm	Gemiddelde	% Norm	Norm	Gemiddelde	% Norm
Landelijk 2007-2009	161	5	2,2	44,0	4	1,7	42,5
Entréa	22	5	4,1	82,0	4	2,1	52,5
Trajectum	12	5	1,7	34,0	4	1,5	37,5
Lindenhout	18	5	3,6	72,0	4	2,6	65,0
Kabouterhuis	52	5	2,8	56,0	4	2,8	70,0
Totaal	104	5	3,1	62,0	4	2,5	62,5

Toelichting:

De voorgeschreven norm voor aantal huis- en schoolbezoeken per kind is resp. 5 en 4. Het gemiddeld aantal huis/schoolbezoeken per instelling is berekend door het aantal uitgevoerde huis/schoolbezoeken te delen door het aantal kinderen wat geparticipeerd heeft aan het STOP4-7 programma (totaal en per instelling). % norm is dit gemiddelde gedeeld door de norm x 100. Percentages dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden gezien de verschillen in groepsgrootte.

Bijlage 2. Uitleg en formules gebruikte statistische concepten

Uitleg Deviatiescores

Een deviatiescore zegt iets over de afwijking (deviatie) van een score op een vragenlijst ten opzichte van een norm. Voor deze norm wordt het gemiddelde van de normgroep of van een representatieve groep uit de algemene bevolking genomen (normgemiddelde). De deviatiescore wordt per individu berekend door van de score op de vragenlijst het normgemiddelde af te trekken en dit dan te delen door de standaarddeviatie van het normgemiddelde:

$$D_i = \frac{X_i - \bar{X}_{norm}}{S_{norm}}$$

De deviatiescore zegt in feite hoeveel eenheden van een standaarddeviatie de score van een individu af ligt van het normgemiddelde. Door de deviatiescores van een training te middelen krijgt men een gemiddelde deviatiescore die zegt hoeveel deze training gemiddeld van de norm afwijkt. Een deviatiescore is in feite een effectgrootte (ES: effect size), meer preciezer is het een normatieve effectgrootte (NES: normative effectsize). We zouden dus eigenlijk over normatieve effectgroottes moeten spreken, of normatieve deviatiescores, maar houden het, ook om het onderscheid tussen de effectgroottes als maat voor verandering te kunnen maken, kortheidshalve op deviatiescore.

Deviatiescores transformeren de oorspronkelijke ruwe scores in een nieuw metriek zonder de onderlinge verhoudingen aan te tasten. Statistisch gesproken zijn het z-scores. Wanneer de afwijking minimaal is, dan ligt de score van een individu (of groep als het om een gemiddelde gaat) dichtbij de gemiddelde score van de normgroep. Is de afwijking daarentegen groot, dan is het duidelijk dat er problemen spelen. In het algemeen: hoe groter de afwijking, des te ernstiger de problemen. Om die afwijking te kwalificeren gebruiken we de eigenschappen van z-scores. Deze zijn normaal verdeeld met een gemiddelde van 0 en een standaarddeviatie van 1. Onder de normaalverdeling heeft elke deviatiescore een bepaalde overschrijdingskans: de kans op een score kleiner (of groter) dan de betreffende score. In feite wordt hiermee aangegeven hoeveel procent van de normgroep een waarde heeft die beneden de corresponderende deviatiescore ligt. Een deviatiescore van 1,282 betekent bijvoorbeeld dat 90% van de normgroep lager scoort. Andersom gezegd behoort iemand met een score van 1,282 of hoger dus bij de 10% hoogste scores (100-90). De waarde van 1,282 interpreteren we hier als benedengrens van een afwijking, we spreken dan van "aanzienlijke problemen". Deze wijze van interpreteren is te vergelijken met de bekende lengte- en gewichtscurven. Een score boven de P_{90} (= percentielscore 0,90) betekent "lang" of "zwaar" in vergelijking tot het gemiddelde van de bevolking. Deze score valt dan binnen de 10% hoogste scores.

Het voordeel van deviatiescores is dat ze voor alle instrumenten dezelfde betekenis hebben. Zo kan in klinisch onderzoek de afwijking van de norm op gedragsproblemen (gemeten met de CBCL) vergeleken worden met de afwijking van de norm ten aanzien van opvoedingsbelasting (gemeten met de NOSI). Door deviatiescores wordt als het ware een gelijke meetlat geconstrueerd. Ook kunnen deviatiescores bij een instrument met verschillende normgroepen de onderlinge vergelijking tussen die normgroepen

bevorderen (bijvoorbeeld bij de CBCL die vier normgroepen kent, onderverdeeld naar geslacht en leeftijd).

Uitleg ES

Een effectgrootte (*effect size: ES*) wordt in dit onderzoek berekend door de score op te nameting af te trekken van de score op de voormeting en dit verschil te delen door de *gepoolde* standaarddeviatie van de voor- en nameting (een soort gewogen gemiddelde standaarddeviatie). Hiermee wordt voor een individu of groep aangegeven hoeveel eenheden van een standaarddeviatie men tijdens de training veranderd is. De ES is een maat voor "winst" of "verlies". Een positieve ES duidt op een winst, een ES rond de nul duidt noch op winst, noch op verlies, een negatieve ES duidt op verlies. Het voordeel van de ES is dat hij niet zo gevoelig is voor de grootte van de steekproef, dus ook bij kleine groepen gebruikt kan worden en dat hij over alle meetinstrumenten dezelfde betekenis heeft. De vraag is natuurlijk wat die betekenis is: hoe groot moet de ES zijn om van een substantiële positieve of negatieve verandering te mogen spreken? Ten aanzien hiervan is in de loop der jaren een conventie ontstaan: een ES kleiner dan 0,20 is te verwaarlozen, een ES tussen 0,20 en 0,49 wordt klein genoemd, tussen 0,50 en 0,79 is de ES middelgroot en boven de 0,80 is er sprake van een grote ES.

Vaak worden effectgroottes berekend uit studies waarin in het design een experimentele en een controlegroep zijn opgenomen. De effectgrootte wordt dan berekend door de gemiddelde nameting van de controlegroep af te trekken van de gemiddelde nameting van experimentele groep en dit verschil te delen door de *gepoolde* standaarddeviatie van beide nametingscores. De aldus gevonden effectgrootte laat de causale interpretatie toe dat het effect toe te schrijven valt aan de training. In het hier gerapporteerde onderzoek wordt geen controlegroep gebruikt en werden de effectgroottes anders berekend (zie boven). Causaliteit is hiermee niet aangetoond. Het gaat niet om een "effect" in de strikte zin van het woord, eerder om veranderingen, "veranderingsgroottes" zou dan ook een term zijn die de lading beter dekt.

Er is enige discussie over deze wijze van berekenen bij de zogeheten within subjects design zoals in dit onderzoek wordt gehanteerd (essentie: er is geen controlegroep). Sommige auteurs³⁴ wijzen er op dat theoretische rekening gehouden mag worden met de gemeenschappelijke variantie (voor- en nametingen zijn in deze designs meestal gecorreleerd), wat leidt tot een kleinere storingsterm (*error*) en tot grotere waarden voor de effectgrootte. Anderen³⁵ raden echter aan de hier gehanteerde werkwijze aan te houden. Hiermee kunnen effectgroottes op dezelfde manier geïnterpreteerd worden. Dit advies is hier opgevolgd.

³⁴ Lipsey, M.W. (1993). *Design sensitivity. Statistical power for experimental research*. Newbury Park: SAGE Publications. Lipsey, M.W., & Wilson, D.B. (2001). *Practical meta-analysis*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

³⁵ Oljenik, S., & Algina, J. (2000). Measures of effect size for comparative studies: Applications, interpretations, and limitations. *Contemporary Educational Psychology, 25*, 241-286.

Colofon

Praktikon BV is een zelfstandige en onafhankelijke organisatie voor onderzoek en ontwikkeling in jeugdzorg en onderwijsgerelateerde zorg. Praktikon wil instellingen voor jeugdzorg en scholen voor speciaal onderwijs helpen hun werk bij de aanpak van opgroei- en opvoedingsproblemen zo goed mogelijk te doen. Praktikon hoopt hiermee een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de kwaliteit van het werk en aan het verantwoorden hiervan. Vanuit deze doelstellingen wordt samengewerkt met de Radboud Universiteit Nijmegen en Entréa, een organisatie voor jeugdzorg, onderwijs en onderzoek in Gelderland.

Over de auteurs

Drs. Inge Bastiaanssen en Drs. Luuk Geijzen zijn onderzoekers bij Praktikon. Zij houden zich bezig met evaluatie- en effectonderzoek in de praktijk van de jeugdzorg.

Prof. dr. Jan Willem Veerman is directeur van Praktikon en vervult vanwege Entréa de bijzondere leeropdracht Speciale Kinder- en Jeugdzorg aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Het hier gerapporteerde onderzoek is uitgevoerd in opdracht van STOP4-7 Nederland.